

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE
PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

**PSIHOLOĢISKO PAMATVAJADZĪBU
APMIERINĀTĪBA UN MOTIVĀCIJA LAIST PASAULĒ
BĒRNUS DAŽĀDA VECUMA PIEAUGUŠAJIEM**

MAGISTRA DARBS

Autors: Linda Madara Urtāne
Studenta apliecības Nr.: lu23008
Darba vadītājs: profesore Dr. psych. Anika Miltuze

RĪGA 2025

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis bija noskaidrot motivāciju laist pasaulē bērnus saistībā ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un vecumu. Izlasē iekļauts 301 respondents (55% sievietes), vecumā no 19 līdz 67 gadiem ($M = 33,5$; $SD = 9,5$). Izmantotas divas aptaujas: Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātības un frustrācijas skala (Basic Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale; BPNSFS; Chen et al., 2015), Bērnu dzimšanas motivācijas skala (Childbearing Motivations Scale CMS; Guedes, Pereira, Pires, Carvalho, & Canavarro, 2013). Rezultāti norāda, ka pamatvajadzību apmierinātība ir būtiski saistīta ar pozitīvo un negatīvo motivāciju. Vecums un bērnu skaits pārsvarā saistīts ar negatīvo motivāciju, bet dzimumu atšķirības saistītas galvenokārt ar pozitīvo vai negatīvo motivāciju.

Atslēgas vārdi: bērnu skaits, dzimums, motivācija, pamatvajadzības, vecums.

ABSTRACT

The aim of the study was to clarify the motivation to have children in relation to basic psychological need satisfaction and age. The sample comprised 301 participants (55 % women) aged 19–67 years ($M = 33.5$, $SD = 9.5$). Two questionnaires were employed: the Basic Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale (BPNSFS; Chen et al., 2015) and the Childbearing Motivations Scale (CMS; Guedes, Pereira, Pires, Carvalho, & Canavarro, 2013). The results indicate that satisfaction of basic psychological needs is significantly associated with both positive and negative motivations. Age and number of children are predominantly related to negative motivation, whereas gender differences are mainly related to positive or negative motivation.

Key words: number of children, gender, motivation, basic needs, age.

SATURS

Teorētiskā daļa.....	5
Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība	6
Motivācija laist pasaulē bērnus.....	9
Demogrāfiskie jautājumi mijiedarbību ar pamatvajadzīvām un motivāciju	10
Metode	16
Pētījuma dalībnieki	16
Instrumentārijs	16
Procedūra	18
Datu apstrāde un analīze.....	18
Rezultāti.....	20
Diskusija	25
Secinājumi	32
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	33

TEORĒTISKĀ DAĻA

Latvijā jau ilgstoši vērojams negatīvs dabiskais dzimstības pieaugums, kā rezultātā iedzīvotāju skaits nepārtraukti sarūk un sabiedrība paātrināti noveco. Līdzīgas demogrāfiskās tendences vērojamas arī daudzās citās Eiropas valstīs, jo dzimstības līmenis ilgstoši saglabājas zem paaudžu nomaiņai nepieciešamā sliekšņa, radot bažas par demogrāfisko ilgtspēju. Ņemot vērā Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datus, 2023. gadā piedzima 14 121 bērns, kas ir par 11,5 % mazāk nekā 2022. gadā un vienlaikus zemākais rādītājs pēdējo simts gadu laikā. Provizoriskā informācija par 2024. gadu norāda, ka dzimušo skaits turpina kopumā sarūkot par aptuveni 13 % (CSP, 2025). Dzimstības rādītāju samazināšanās Eiropā (Eurostat, 2025), bet fokusējoties uz Latviju, rada būtiskus demogrāfiskus izaicinājumus (CSP, 2023).

Šī darba ietvaros veiktais pētījums „Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība un motivācija laist pasaulē bērnus dažāda vecuma pieaugušajiem” var dot dziļāku izpratni par daudzveidīgiem faktoriem, kas ietekmē cilvēku lēmumus par bērna radīšanu, kā arī sniegt politikas veidotājiem pamatu atbalsta mehānismu izstrādei. Tas būtu noderīgi ne tikai sabiedrības labklājības veicināšanai, bet arī psiholoģijas teorijas attīstībai un praktiskajam pielietojumam, piemēram, atbalsta programmu veidošanā ģimenēm un potenciālajiem vecākiem.

Lēmums par bērna radīšanu ir multifaktoriāls, to ietekmē ne vien ekonomiskie un sociālie apstākļi, bet arī psiholoģiskie faktori. Mūsdienās bērnu laišanu pasaulē arvien vairāk nosaka personiskā motivācija, kā arī bērnu psiholoģiskā un emocionālā vērtība vecāku dzīvē, nevis ekonomiska nepieciešamība. Šajā kontekstā īpaši nozīmīga ir psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība, kas tiek skaidrota pašnoteikšanās teorijas ietvaros. Psiholoģijā tiek izdalītas trīs pamatvajadzības – autonomija, kompetence un piederība –, kuru apmierināšana ir svarīga cilvēka labklājībai, izaugsmei un motivācijai (Vaite, 2024). Ja šīs vajadzības ir piepildītas, cilvēks jūtas iekšēji motivēts un psiholoģiski gatavs īstenot nozīmīgas dzīves izvēles. Savukārt neapmierinātas pamatvajadzības var radīt iekšēju pretestību vai nedrošību attiecībā uz jaunu saistību uzņemšanos, piemēram, kļūšanu par vecāku.

Motivācija laist pasaulē bērnu var būt iekšēja (piemēram, vēlme sniegt mīlestību un sevi realizēt kā vecākam) vai ārēja (piemēram, sociālais spiediens vai sabiedrības gaidas). Personiskā apmierinātība un attiecību kvalitāte būtiski ietekmē ģimenes veidošanas nodomus – piemēram, apmierinātība laulībā un spēcīgs sociālais atbalsts var veicināt cilvēka gatavību kļūt par vecāku (Ranjbar et al., 2024). Tādēļ ir svarīgi izprast, kā psiholoģisko pamatvajadzību piepildījums korelē ar motivāciju radīt bērnus un vai cilvēki, kuru

pamatvajadzības (autonomija, kompetence un piederība) ikdienā ir piepildītas, biežāk izjūt iekšēju gatavību uzņemties vecāku lomu, vai arī tieši pretēji – nepiepildītu vajadzību gadījumā bērna radīšana tiek uztverta kā iespēja gūt piepildījumu.

Vecums ir svarīgs attīstības posma faktors, kas ietekmē gan dzimstības tendences, gan cilvēku motivāciju laist pasaulē bērnus. Latvijā pēdējās desmitgadēs ievērojami pieaug vecums, kurā cilvēki kļūst par vecākiem. 2022. gadā mātes vidēji dzemdēja 30 gadu vecumā, bet pirmo bērnu — ap 28 gadu vecumu (CSP, 2024b), kas norāda uz tendenci pārcelt ģimenes dibināšanu uz vēlāku dzīves posmu. Lai gan optimālos dzīves apstākļos daudzi Latvijas iedzīvotāji vēlas divus vai trīs bērnus (Nulle, 2023), realitātē rādītāji arvien vairāk atpaliek no šīm vēlmēm. Dzimstību ietekmē dažādi savstarpēji saistīti bioloģiskie, psiholoģiskie un sociālie faktori (Ramiro-Cortijo et al., 2021). Tāpēc nevar sniegt viennozīmīgas atbildes uz jautājumu, kādēļ dzimstības rādītāji samazinās, taču šajā pētījumā plānots izpētīt būtiskus faktoros, kas Latvijas sabiedrībā varētu ietekmēt motivāciju laist pasaulē bērnus. Turpmāk pētījumā analizēts kā dažāda vecuma pieaugušajiem psiholoģisko pamatvajadzību apmierinājuma līmenis un motivācija saistās ar vēlmi kļūt par vecākiem, bērnu skaitu un vai pastāv nozīmīgas atšķirības starp dzimumiem.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot motivāciju laist pasaulē bērnus saistībā ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un vecumu.

Darbs sastāv no teorētiskās daļas, kurā ietvertas nodaļas par psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību, motivāciju laist pasaulē bērnus un demogrāfiskajiem jautājumiem mijiedarbībā ar pamatvajadzībām un motivāciju. Tālāk seko metodes nodaļa, kurā aprakstīti pētījuma dalībnieki, izmantotais instrumentārijs, procedūra, kā arī datu apstrādes un analīzes soļi. Pēc tam seko rezultātu, diskusijas un secinājumu nodaļas, kuru saturs izriet no pētījuma mērķa un izvirzītajiem jautājumiem. Darba beigās ir pievienots izmantotās literatūras un avotu saraksts.

Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība

Pētījuma ietvaros psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība tiek skaidrota kā vajadzība pēc autonomijas, kompetences un piederības un to apmierināšana ir svarīga optimālai motivācijai un labklājībai (Ryan & Deci, 2017). Autonomija nozīmē vajadzību pēc brīvprātīgas pašnoteikšanās un savas rīcības kontroles, kompetence – vajadzību sajūst efektivitāti un meistarību, savukārt piederība – vajadzību pēc pieņemšanas un ciešanas saiknes ar citiem. Šo vajadzību apmierināšana var veicināt iekšējo motivāciju, radošumu un dziļāku iesaisti aktivitātēs, kā arī prognozēt augstāku emocionālās labklājības un dzīves apmierinātības līmeni (Brand & Gartland, 2024; Vučenović et al., 2024).

Autonomijas pamatvajadzība ir neatkarīga no konkrētām izlasēm – cilvēki jūtas labāk, ja var paši izvēlēties, kad un cik bērnu viņiem būs. Ja sieviete kādās dzīves jomās izjūt, ka viņas autonomija tiek apdraudēta, tas var mazināt motivāciju laist pasaulē bērnus (Botev, 2015). Kompetences pamatvajadzība kļūst svarīgāka, pieaugot atbildībai. Jaunāki pāri un tie, kuriem vēl nav bērnu, var vairāk raizēties par savām spējām, bet pieredzējušāki vecāki var justies pārliecinātāki. Ja cilvēks nejūtas pietiekami kompetents vai nodrošināts ar resursiem, viņš var atlikt bērnu radīšanu, līdz apstākļi uzlabojas (Sharif Nia et al., 2023). Piederības pamatvajadzība aptver gan partnerattiecības, gan sociālā atbalsta tīklu. Cilvēks, kurš jūtas vientuļš vai sociāli neatbalstīts, var vēlēties bērnu, lai piepildītu piederības izjūtu, bet vienlaikus var baidīties bērnu laist pasaulē bez stabila atbalsta. Pētījumā secināts, ka atbalsta trūkums var kļūt par iemeslu palikt bez bērniem (Sharif Nia et al., 2023). Tomēr spēcīga piederības izjūta ārpus ģimenes (piemēram, draugi vai kopiena) var arī mazināt vajadzību pēc bērna kā piederības nodrošinātāja.

Šī pētījuma ietvaros tiek aplūkota pašnoteikšanās teorija, skaidrojot, kā autonomijas, kompetences un piederības apmierinātība ir saistīta ar cilvēka labklājību, motivāciju un apmierinātību ar dzīvi (Ryan & Deci, 2017; Vučenović et al., 2024). Pamatvajadzību apmierinātība ir svarīga optimālai funkcionēšanai un labklājībai (Brand & Gartland, 2024). Šo vajadzību neapmierinātība ir saistīta ar sliktu pašsajūtu un negatīvām emocijām, tostarp stresu, izdegšanu un samazinātu labklājību (Bartholomew et al., 2011; Olafsen et al., 2021; Pietrek et al., 2022).

Cilvēka vajadzību neapmierināšana automātiski nenozīmē, ka viņš jutīsies neapmierināts. Var pastāvēt arī neitrāls stāvoklis, kurā cilvēks nejūtas ne apmierināts, ne neapmierināts. Tomēr, ja cilvēks izjūt neapmierinātību, tas liecina, ka viņa vajadzības nav pietiekami apmierinātas, kas var kalpot kā papildu motivators meklēt pārmaiņas vai pieņemt nozīmīgus lēmumus savā dzīvē – arī saistībā ar ģimenes veidošanu un bērnu radīšanu. Neapmierinātība var norādīt uz zemu apmierinājuma līmeni, tomēr pats apmierinājuma trūkums vēl nav pietiekams, lai secinātu, ka pastāv neapmierinātība, ņemot vērā pašnoteikšanās teoriju (Self-Determination Theory, 2024).

Pamatvajadzības ietekmē motivāciju dažādās dzīves jomās, tostarp arī lēmumus, kas saistīti ar bērnu radīšanu. Pētījums (Ross-Plourde & Basque, 2019) norāda, ka bērnu radīšanas lēmumi var būt autonomi motivēti, piemēram, vēlme pēc bērna, kas saistīta ar brīvu izvēli un prieku, vai kontrolēti motivēti, piemēram, sociālā spiediena vai pienākuma dēļ. Pašnoteikšanās teorijas ietvaros autonomā motivācija ir rīcība, kas saskan ar indivīda vērtībām un interesēm, tā parasti ir saistīta ar pozitīvākiem iznākumiem un balstās uz vēlmi un prieku. Kontrolētā motivācija jeb rīcība, kas veikta ārēja spiediena vai vainas dēļ, ir saistīta

ar sliktākiem psihosociālajiem iznākumiem (Brenning et al., 2015; Ross-Plourde & Basque, 2019).

Pamatvajadzību apmierinātība ir būtiski svarīga optimālai funkcionēšanai un dažādu dzīves lēmumu pieņemšanai, tostarp lēmumiem, kas saistīti ar bērnu radīšanas motīviem (Brand & Gartland, 2024). Augsta pamatvajadzību apmierinātība veicina vēlmi pēc bērniem un pozitīvu nākotnes redzējumu, savukārt pamatvajadzību frustrācija mazina šo vēlmi un var veicināt lēmumu dzīvot bez bērniem (Vučenović et al., 2024). Intensīva vecāku iesaistīšanās prasa ievērojamus emocionālus un finansiālus resursus, kas var izraisīt negatīvas emocionālas sekas, piemēram, vainas izjūtu un uztvertu neveiksmi (Smane, 2023).

Iepriekšējos pētījumus tiek uzsvērts, ka psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātības jautājumi ir nozīmīgi vecāku lomā. Piemēram, Portugālē veikts pētījums atklāj, ka augsts psiholoģisko pamatvajadzību apmierinājums pozitīvi korelē ar cilvēku vēlmi radīt bērnus un kopējo motivāciju kļūt par vecākiem. Cilvēki, kuri izjūt pamatvajadzību apmierinātību, biežāk izrāda vēlmi pēc lielāka bērnu skaita, ko saista ar augstāku emocionālās labklājības līmeni un pozitīvāku nākotnes redzējumu. Savukārt zems pamatvajadzību apmierinājuma līmenis vai vajadzību frustrācija mazina vēlmi radīt bērnus un var novest pie apzināta lēmuma dzīvot bez bērniem (Vučenović et al., 2024).

Kanādas un Izraēlas pētījumi apstiprina, ka autonoma motivācija bērnu radīšanā veicina pozitīvu vecāku pieredzi un veido autonomijai atbalstošu audzināšanas stilu, bet kontrolēta motivācija noved pie kontrolējošas audzināšanas un bērnu uzvedības problēmām (Brenning et al., 2015; Nachoum et al., 2021). Ķīnā veikts pētījums norāda uz diviem bērnu radīšanas motivācijas veidiem – utilitāro un psiholoģisko. Psiholoģiskais motivācijas veids veicina labvēlīgākus bērna attīstības iznākumus (Jiang et al., 2021).

Kanādā veiktā pētījumā secināts, ka cilvēku motivācija kļūt par vecākiem ir cieši saistīta ar viņu psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību. Autonomijas pamatvajadzība lēmumā par bērnu korelē ar labvēlīgāku vecāku pieredzi, savukārt ārējs spiediens korelē ar zemāku apmierinātību (Brenning et al., 2015). Vecāki, kuri nolēma par bērna radīšanu, vairāk vadoties pēc iekšējas vēlmes, nevis pienākuma vai spiediena, pēc bērna piedzimšanas izjuta augstāku apmierinātību ar vecāku lomu. Saikni starp grūtniecības motivāciju un vecāku apmierinātību daļēji izskaidro psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība. Līdz ar to pamatvajadzību apmierināšana ir būtiska pozitīvas vecāku pieredzes nodrošināšanai.

Līdzīgi secinājumi iegūti Izraēlā divus gadus ilgā pētījumā, kurā mātes tika novērotas no grūtniecības līdz bērna aptuveni 20 mēnešu vecumam. Pētījumā, kas balstījās pašnoteikšanās teorijā, tika konstatēts, ka mātes, kuras pirmsdzemdību periodā bērnu gaidīja ar lielāku autonomijas izjūtu, vēlmi un jēgu, nevis sociāla spiediena rezultātā, vēlāk biežāk

īstenoja autonomiju atbalstošu audzināšanas stilu (Nachoum et al., 2021). Savukārt mātes, kuru motivācija bērna gaidīšanai bija vairāk kontrolēta, piemēram, „jūtos spiesta kļūt par māti”, biežāk kļuva kontrolējošas audzināšanā, kas izraisīja vairāk bērnu uzvedības problēmu, piemēram, iekšēju trauksmi un ārējas uzvedības grūtības bērna otrajā dzīves gadā. Pētījumā secināts, ka motivācija kļūt par vecāku atstāj ietekmi uz bērna attīstību caur vecāku uzvedību. Rezultāti bija neatkarīgi no mātes vecuma un citiem faktoriem, un līdz ar to secināts, ka pamatvajadzību aspekts ir nozīmīgs visām mātēm. Tālāk pētījumā apskatīta psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā saistībās ar motivācijai laist pasaulē bērnus.

Motivācija laist pasaulē bērnus

Motivācija laist pasaulē bērnus ir tēma, kas aptver dažādas psiholoģiskas, sociālas un ekonomiskas jomas. Lēmums laist pasaulē bērnus ir saistīts ar dažādiem faktoriem, kas ietekmē cilvēku plānus – sākot no pozitīvām emocijām, kas saistītas ar bērnu audzināšanas pieredzi, līdz bažām par finansiālām grūtībām un personiskās brīvības zaudēšanu.

Katru gadu pētījumu skaits par cilvēku motivāciju tikai palielinās. 2025. gada 20. maijā bija izdota 17 845 publikācijas par cilvēka motivāciju, savukārt 2024. gadā to skaits bija 53 739. Kopumā piecu gadu periodā reģistrētas 265 000 publikācijas, no kurām psiholoģijas jomā – 52 000. Šobrīd psiholoģijā viens no visbiežāk citētajiem rakstiem motivācijas pētniecībā ir par pašnoteikšanās teoriju, kas skaidro iekšējo motivāciju, autonomo ārējo motivāciju un psiholoģisko labsajūtu izglītības iestāžu kontekstā, rosina domāt arī par motivācijas aspektiem dzimstības jomā. Šī raksta autori ir Ričards M. Raiens (Richard M. Ryan) un Edvards L. Desī (Edward L. Deci). Pētījumā (Ryan & Deci, 2020) vērsta uzmanība uz to, ka daudzās pasaules valstīs joprojām saglabājas tradicionāli motivācijas modeļi, kas rada plaisu starp politikas veidotājiem un praktiķiem.

Pozitīvie bērna radīšanas motīvi bieži ietver mīlestību pret bērniem, vēlmi piedzīvot bērnu augšanu un ģimenes saikņu stiprināšanu. Negatīvie motīvi ietver bažas par finansiālām grūtībām, personiskās brīvības zaudēšanu un trauksmi par bērna aprūpi (Sondora, 2021). Cilvēka fiziskais un emocionālais veselības stāvoklis, sociālais atbalsts un materiālā labklājība ir būtiski faktori, kas ietekmē lēmumu par bērna radīšanu. Ir nepieciešama atbilstoša sociālpsiholoģiskā atbalsta sistēma, kas palīdzētu vardarbības upuriem un mazinātu traumatiskas pieredzes radītās sekas. Šāda atbalsta sistēma varētu palīdzēt indivīdiem justies drošākiem un pārliecinātākiem par savām spējām pildīt vecāku lomu.

Turcijā veiktajā pētījumā identificēts, ka cilvēku pozitīva attieksme pret laulību ir saistīta ar izteiktāku pozitīvo motivāciju kļūt par vecākiem. Cilvēki, kuri laulību vērtē kā svarīgu un pozitīvu institūciju, arī bērnu radīšanu uztver pozitīvāk (Karpuzluk & Akalin,

2024). Turcijas pētījumā motivācija laist pasaulē bērnus atšķiras atkarībā no dzimuma, vecuma un izglītības līmeņa. Sievietēm motivācija radīt bērnus ir saistīta ar izteiktākiem emocionāliem un sociāliem pozitīviem stimuliem. Vīriešiem dominē motivācija, kas saistīta ar sociālo atzinību un ģimenes statusu. Cilvēki ar augstāku izglītības līmeni bieži demonstrē rūpīgāku plānošanu un racionālāku motivāciju. Pētījumā izmantota Bērnu dzimšanas motivācijas skala, un rezultāti uzrādīja, ka, jo pozitīvāka attieksme pret laulību, jo pozitīvāka arī bērnu laišanu pasaulē motivācija.

Ķīnā veiktajā pētījumā tika atklāti divi izplatīti bērnu radīšanas motivācijas veidi. Viens no veidiem ir utilitārā motivācija jeb vēlme pēc bērna praktisku apsvērumu vai materiālu ieguvumu dēļ, lai vecumdienās būtu finansiāls atbalsts. Otrs ir psiholoģiskā motivācija jeb vēlme pēc bērna emocionāla papildījuma un mīlestības dēļ (Jiang et al., 2021). Analizējot vairāk nekā 1500 ģimeņu datus, pētnieki secināja, ka utilitārā motivācija korelē ar negatīvām sekām, un šādi vecāki mēdz pazemināt bērnu izglītības mērķus un sasniegumus, iespējams, uzsverot bērna pienākumu atdarīt vecākiem. Savukārt psiholoģiskā motivācija bija saistīta ar labvēlīgākiem iznākumiem bērniem, piemēram, augstāku pašcieņu un labklājību. Šis atklājums saskan ar pašnoteikšanās teorijas pieņēmumu, ka, ja vecāki audzina bērnu prieka pēc, viņi vairāk iegulda emocionāli bērnam, tādējādi veicinot bērna piederības izjūtu un attīstību.

Motivācija laist pasaulē bērnus ir daudzpusīga, ietverot gan pozitīvus, gan negatīvus aspektus. Pozitīva sociālpsiholoģiskā atbalsta sistēma un veselīga emocionālā vide var veicināt vecāku drošības un pārliecības izjūtu, tādējādi palielinot motivāciju radīt un audzināt vairāk bērnu. Pētījuma ietvaros analizēta arī psiholoģisko pamatvajadzību un motivācijas saistībā ar daždiem demogrāfiskajiem faktoriem.

Demogrāfiskie jautājumi mijiedarbību ar pamatvajadzībām un motivāciju

Globālā mērogā dzimstības rādītāji joprojām ir mēreni augoši, tomēr Eiropas reģionā, īpaši attīstītajās valstīs, tie ir zemāki. Piemēram, 2023. gadā pasaulē vidēji bija aptuveni 17,3 jaundzimušie uz 1000 iedzīvotājiem, kamēr Eiropā šis rādītājs sasniedza tikai 9,8 dzimušos (Eurostat, 2024). Eiropas Savienībā auglības līmenis ir robežās no 1,79 bērniem uz vienu sievieti Francijā līdz 1,08 bērniem Maltā; vidējais rādītājs ir aptuveni 1,46 bērni, kas atpaliek no pasaules vidējā rādītāja. Šāda tendence liecina par ievērojamu dzimstības samazināšanos, kam potenciāli būs ilgtermiņa ietekme uz sabiedrības struktūru. Tā kā paaudžu ataudzei nepieciešamais auglības līmenis ir aptuveni 2,1 bērns uz vienu sievieti, minētie rādītāji norāda uz strukturālām pārmaiņām demogrāfijā, kuru sekas ilgākā laika posmā var izpausties darba

tirgus piedāvājumā, sociālās drošības sistēmu ilgtspējā un reģionālajā attīstībā (Cho & Lee, 2022).

Latvija ir izteikts piemērs šādām demogrāfiskajām norisēm. 2023. gadā piedzima 14 121 bērns un tajā pašā gadā reģistrēti 27 724 mirušie, radot gandrīz divkārtu pārsvaru pār dzimušajiem, un šī negatīvā tendence turpinās kopš 2021. gada (CSP, 2023; 2024). Arī 2022. gadā situācija nebija labāka – piedzima 15 535 bērni, kas ir par 10,8 % mazāk nekā 2021. gadā (CSP, 2023). Provizoriskie 2024. gada dati liecina par turpmāku kritumu – dzimušo skaits sarucis par aptuveni 13 %, padarot dabisko iedzīvotāju skaita samazināšanos par lielāko pēdējo simts gadu laikā (CSP, 2025). Eiropā un jo īpaši Latvijā dzimstības rādītāji ir kritiski zemi, un, lai gan pasaulē kopumā dzimstība mēreni pieaug, Latvijas sabiedrība saskaras ar strauju dzimstības kritumu. Šī situācija liek domāt, ka nepieciešams izpētīt psiholoģiskos, sociālekonomiskos un institucionālos aspektus, kuri ietekmē lēmumus par bērnu radīšanu. Valstīs ar zemu dzimstību šie faktori ir saistīti ar otrās demogrāfiskās pārejas procesiem – individualizācijas palielināšanos, dzimumu līdztiesības nostiprināšanos un daudzveidīgākiem dzīves gājuma modeļiem (Lesthaeghe, 2020), kā arī ar ekonomiskās nenoteiktības un mājokļa pieejamības izaicinājumiem (Kley & Huinink, 2017). Tādēļ bērna laišana pasaulē jāaplūko kā mērķtiecīgi motivēta uzvedība, ko veido iekšējie motīvi (vērtību orientācija, pašrealizācijas mērķi, subjektīvā labsajūta) un ārējie nosacījumi (darba un ģimenes līdzsvars, valsts atbalsta politika, materiālā drošība).

Latvijas Centrālā statistikas pārvalde saistībā ar dzimstību analizē dažādus demogrāfiskos rādītājus. Tiek apkopota informācija par dzīvu dzimušo bērnu skaitu un mātes vecumu, dzimušo bērnu skaitu pēc tautības, laulībā un ārpus laulības dzimušo bērnu skaitu pēc mātes vecuma, bērna dzimšanas secību, kā arī mātes un tēva vecumu dzīvi dzimušajiem bērniem. Analīzē tiek iekļauti arī tādi faktori kā valstspiederība un citi būtiski rādītāji (CSP, 2024a).

Pētījumos demogrāfiskie faktori izglītības līmenis, materiālā labklājība un ģimenes stāvoklis tiek saistīti ar cilvēku pamatvajadzību apmierinātību. Sievietes un vīrieši ar augstāku izglītības līmeni kopumā uzrāda augstāku pamatvajadzību apmierinātības līmeni (Akbulak, 2024), savukārt izglītības līmenis pozitīvi korelē ar autonomijas un kompetences vajadzību apmierinātību (Yu-Ting et al., 2022). Materiālās labklājības aspektā cilvēki ar augstākiem ienākumiem biežāk sasniedz augstāku pamatvajadzības apmierinātību (Akbulak, 2024; Yu-Ting et al., 2022), un arī kopējais labklājības līmenis pozitīvi ietekmē psiholoģisko vajadzību apmierinātību. Ģimenes stāvokļa kontekstā precētie cilvēki salīdzinājumā ar neprecētajiem uzrāda augstāku pamatvajadzību apmierinātības līmeni (Yu-Ting et al., 2022), turklāt ģimenes atbalstam ir īpaši nozīmīga loma autonomijas un piederības vajadzību apmierināšanā.

Kultūras un reliģiskie aspekti nereti tiek minēti kā nozīmīgi faktori, kas var ietekmēt indivīdu lēmumu pieņemšanu saistībā ar bērnu radīšanu. Tomēr pārliecības var radīt atšķirīgu motivāciju, jo dažādās tradīcijās pastāv atšķirīgi uzskati par ģimenes vērtībām un bērnu skaitu. Piemēram, dažās kultūrās dominē individuālisms, citās – kolektīvisms, kas ietekmē to, kā tiek pieņemti lēmumi par ģimenes plānošanu (Ooi & Chu, 2020). Kultūras vērtības un tradīcijas var kalpot gan par stimulu lielākas ģimenes veidošanai, gan par bremsējošu faktoru, ja, piemēram, sabiedrības normas paredz atšķirīgus uzskatus par sievietes un vīrieša lomām ģimenē. Kultūras un reliģiskie aspekti ir būtiski demogrāfisko procesu kontekstā, tomēr to ietekme var būt selektīva un atkarīga no citiem sociālajiem, ekonomiskajiem un personiskajiem faktoriem.

Igaunijā veiktajā pētījumā konstatēts, ka apmierinātība ir saistīta ne tikai ar absolūto ienākumu apjumu, bet arī ar relatīvajiem ienākumiem – proti, ar to, kā cilvēks uztver savu ekonomisko situāciju konkrētajā sociālajā vidē (Chomentauskas & Paulauskaitē, 2020). Pētījumā secināts, ka ir svarīgi apsvērt minimālās algas palielināšanu, lai samazinātu ienākumu nevienlīdzību un mazinātu tās negatīvo ietekmi. Ja cilvēks ir nodrošinājis galvenās individuālās apmierinātības vajadzības un ienākumi ļauj justies piederīgam sociālai grupai, veidojas stāvoklis, kurā cilvēks apmierinātību vairs var nesaistīt tikai ar finansēm. Tautības un dzīvesvietas kontekstā vērojamas atšķirīgas tendences pilsētu un lauku iedzīvotāju vidū, kas var izpausties gan ģimenes plānošanas paradumos, gan nostājās par piemērotāko laiku un iemesliem bērnu radīšanai.

Analizējot dziļāk psiholoģisko pamatvajadzību un motivācijas saistību ar demogrāfiju, jāmin, ka dažādas vajadzības un to apmierinātības līmenis var ietekmēt lēmumu par bērnu radīšanu. Tomēr lēmumu par bērnu radīšanu ne vienmēr nosaka tikai pamatvajadzību apmierināšana vai neapmierināšana. Piemēram, cilvēki var izjust dažādu motivāciju dzīvot dzīvi bez bērniem, pat ja viņu vajadzības ir pilnībā apmierinātas. Tomēr, ja cilvēks izjūt neapmierinātību, tas norāda uz zemu apmierinājuma līmeni ar esošo situāciju, kas var kalpot kā motivators meklēt pārmaiņas, piemēram, izvēloties bērnu laišanu pasaulē, lai apmierinātu konkrētas vajadzības. Pētot atšķirības starp dažādām vecuma grupām, secināts, ka sociālā atbalsta pamatvajadzības mēdz būt nozīmīgākas gados jaunākiem respondentiem (Shin & Park, 2022; Vaclair et al., 2023), ko skaidro ar nepieciešamību pēc sociāliem tīkliem un sociālo kontaktu uzturēšanas mūsdienu jaunažiem pieaugušajiem. Autonomijas un piederības faktori ir nozīmīgi dažādās vecuma grupās (Shin & Park, 2022). Psiholoģisko pamatvajadzību apmierināšana ir svarīga labklājībai visas dzīves laikā, taču dinamika, kā tā saistīta ar dažādiem iznākumiem, var mainīties līdz ar vecumu.

Ja pirmā bērna gaidīšana bieži ir saistīta ar identitātes maiņu un jaunas piederības izjūtas meklējumiem, tad lēmumā par otro bērnu nereti lielāks uzsvars tiek likts uz esošās ģimenes labsajūtu un ikdienas līdzsvara saglabāšanu. Demogrāfiskās analīzes pētījumā secināts, ka valdības demogrāfiskā politika, kas vērsta uz otrā vai trešā bērna radīšanu, dažkārt var atbaidīt vecākus, jo tiek uztverta kā spiediens (kontrolējoša ietekme), kas mazina pašu vēlmi pēc vēl viena bērna (Botev, 2015). Ja pirmā bērna radīšana daudzām ģimenēm apmierina piederības un kompetences pamatvajadzības un sniedz mīlestības pieplūdumu un vecāku lomas papildījumu, tad lēmums par nākamo bērnu bieži vairāk saistīts ar autonomijas aspektiem – spēju pārvaldīt resursus, laiku un personīgajām ambīcijām.

Dzimums, vecums un jau esošo bērnu skaits nav izolēti faktori – tie bieži savstarpēji mijiedarbojas, ietekmējot cilvēku lēmumus par bērnu radīšanu. Pētījumos arvien biežāk tiek analizēta šī mijiedarbība. Demogrāfiskie pētījumi Eiropā norāda, ka dzimumu atšķirības motivācijā (piemēram, vīriešu lielāka tieksme atlikt bērnu radīšanu ekonomisku apsvērumu dēļ, bet sievietes – veselības dēļ) var nostiprināties vai izzust dažādos vecumos. Jaunākajās vecuma grupās dzimuma loma motivācijā ir mazāk izteikta, jo abi dzimumi arvien vairāk vērtē personīgo izaugsmi un autonomiju (Jarman, 2024). Esošo bērnu skaits var mainīt dzimuma lomas ietekmi – piemēram, pēc pirmā bērna sievietes nereti izjūt piederības vajadzības papildījumu, taču var pastiprināties autonomijas vajadzība, lai atgūtu līdzsvaru starp mātes lomu un personīgo identitāti. Savukārt vīriešiem pēc pirmā bērna var pieaugt kompetences izjūta kā apgādniekam, kas ietekmē lēmumu par nākamo bērnu radīšanu.

Irānā veiktajā pētījumā secināts, ka lēmums par to, vai un kad radīt pirmo bērnu, būtiski atšķiras no lēmuma par otrā vai trešā bērna radīšanu (Sharif Nia et al., 2023). Tika veiktas intervijas ar 40 pāriem (vecumā no 15 līdz 49 gadiem), kuri nevēlējās bērnus vai nevēlējās vairāk par vienu bērnu. Rezultātā tika identificētas deviņas iemeslu kategorijas, kas ietekmē šādas izvēles, un daudzas no tām netieši tika saistītas ar psiholoģisko pamatvajadzību faktoriem, ekonomiskajām grūtībām, nedrošību par nākotni, reliģisko vērtību mazināšanos, negatīvām vai nepatīkamām pieredzēm ģimenēs. Izveidojās divas grupas – viena atspoguļoja piespiedu vai apstākļu diktētu bezbērnību, otra – brīvprātīgu atteikšanos no bērniem. Pētījuma analīzē secināts, ka izvēle palikt pie viena bērna vai bez bērniem ir daudzdimensionāla un bieži vien saistīta ar personisko autonomiju, kompetences izjūtu un piederības kontekstu. Piemēram, daudzi dalībnieki minēja, ka valsts atbalsta trūkums un vienlaikus karjeras iespējas mudina palikt pie viena bērna (piederības faktors). Iepriekš minētais trūkums kopā ar sevis pilnveidošanas mērķiem (autonomijas un kompetences faktori) var noteikt lēmumu ierobežot ģimenes lielumu.

Longitudinālie pētījumi uzsver, ka pozitīvas psiholoģiskās perspektīvas stiprināšana pirmsdzemdību aprūpē var kļūt par būtisku motivatoru ģimenes paplašināšanai (Hoffmann & Banse, 2021; Hoffmann u. c., 2023). Šo atziņu papildina arī Varnera Šeija (Warner Schaie) kognitīvās attīstības dzīves cikla modelis: tas raksturo ciklu no jaunības jautājuma „Kas man jāzina?” līdz pusmūža refleksijai „Kā man izmantot to, ko zinu?” (Schaie, 2010). Modelis arī norāda, ka 20–30 gadu vecums ir sasniegumu posms, savukārt 30–40 gadi – atbildības posms, kad pieņemtie lēmumi, tostarp par bērniem, iegūst lielāku nozīmi.

Eriksona psihosociālās attīstības teorija šo perspektīvu padziļina, uzsverot, ka 20–40 gadu vecumā galvenais izaicinājums ir veidot intīmas attiecības un izvairīties no izolācijas. Intimitāte ietver gan rūpes par citiem, gan gatavību atklāt sevi (Darling-Fisher & Leidy, 2015). Kad vajadzība pēc tuvības sastopas ar auglības bioloģiskajiem ierobežojumiem, rodas spriedze, ko atklāja daļēji strukturētās intervijas ar sievietēm, kuras bija vecumā 34–39 gadu un bija bez partnera un bērniem – viņas vienlaikus izjuta bioloģiskā pulksteņa steidzinošo ritmu un bažas par mātes lomas pieņemšanu, tādēļ arvien biežāk apsvera iespēju kļūt par solo māti (Birch Petersen u. c., 2016).

Līdzīgu motivācijas daudzveidību iezīmē ASV pētījums par motivāciju radīt bērnus pēc 50 gadu vecuma (Jarman, 2024). Lai arī dzimumu atšķirības ir nelielas, sievietes biežāk piemin veselības un auglības aspektus, savukārt vīrieši – ārējus apstākļus, piemēram, globālas krīzes vai finansiālo situāciju. Turklāt vecums ietekmē uzsvarus: jaunāki cilvēki izceļ autonomiju un personisko izaugsmi, bet vecāki respondenti biežāk atsaucas uz partnera trūkumu vai pieredzi, ka „vienkārši nesanāca”. Šie dati kopumā liecina, ka sievietēm sabiedrības spiediens un bioloģiskie faktori saglabā primāru nozīmi, kamēr vīriešu motivāciju biežāk virza sociālekonomiski un situatīvi apsvērumi.

Vecākām pirmreizējām mātēm ir svarīgi, vai bērns bija „gribēts” vai vairāk radies kāda spiediena rezultātā (Nachoum et al., 2021). Citā pētījumā secināts, ka jaunākas paaudzes, pieņemot lēmumu atteikties no bērniem vai atlikt to radīšanu, izteiktāk akcentē autonomiju un personiskos mērķus. Līdz 50 gadu vecumam bezbērnu cilvēki krietni biežāk norāda, ka galvenie iemesli nevēlēties bērnus ir nevēlēšanās, vēlme koncentrēties uz citām lietām, personīgo brīvību vai bažas par pasauli (Jarman, 2024). Tas norāda uz autonomijas vajadzības dominēšanu šajā vecuma grupā un lēmumu pieņemšanā. Vecāki bezbērnu pieaugušie virs 50 gadiem retāk minēja nevēlēšanos kā iemeslu (apmēram 31%) un biežāk atsaucās uz apstākļiem, piemēram, to, ka nesatika savu īsto partneri vai kaut kas nenotika, kā vēlējās. Tas varētu norādīt, ka jaunāki cilvēki rūpīgāk izvērtē vecāku lomu savas personīgās izaugsmes un labklājības kontekstā, kamēr vecākās paaudzes biežāk atsaucas uz ārēju apstākļu diktētu dzīves gājumu.

Pamatvajadzību apmierinātība ir nozīmīga visās vecuma grupās, taču tās nozīme un ietekme uz motivāciju radīt bērnus mainās. Irānā veiktais pētījums norāda, ka lēmumi par pirmo un turpmākajiem bērniem būtiski atšķiras un ir cieši saistīti ar autonomiju, kompetenci un piederību (Sharif Nia et al., 2023). Dzimums, vecums un esošo bērnu skaits ir faktori, kas saistīti ar lēmumu par bērnu laišanu pasaulē. Šīs mijiedarbības ir dinamiskas un sarežģītas, atspoguļojot mūsdienu cilvēku dažādās motivācijas un dzīves kontekstus (Jarman, 2024). Tādējādi loģisks turpinājums un pētnieciskais izaicinājums ir pievērsties jautājumam, kas dažādos vecumos motivē cilvēkus pieņemt lēmumu par bērnu radīšanu, ņemot vērā psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību.

Pētījuma jautājumi:

1. Vai pastāv statistiski nozīmīga saistība starp psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?
2. Kā vecums saistīts ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?
3. Vai pastāv atšķirības psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā un motivācija laist pasaulē bērnus starp vīriešiem un sievietēm?
4. Vai pastāv saistības starp esošo bērnu skaitu un pamatvajadzību apmierinātību, un motivāciju laist pasaulē bērnu?

METODE

Pētījuma dalībnieki

Kopumā pētījumā piedalījās 301 respondents (55% sievietes) vecumā no 19 līdz 67 gadiem ($M = 33,5$; $SD = 9,5$). Izlase tika veidota, balstoties uz pieejamības metodi. Pētījumā tika iekļauti respondenti ar bērniem un bez bērniem. No kopējā respondentu skaita 153 cilvēkiem bija bērni, no tiem 142 respondentiem bija bērni līdz 17 gadu vecumam (ieskaitot), 33 respondentiem bija pieauguši bērni, 39 respondentiem bija bērni vecumā līdz 2 gadiem (ieskaitot). Respondentu sadalījums pa vecuma grupām bija šāds: 115 respondenti vecumā no 19 līdz 29 gadiem, 102 respondenti vecumā no 30 līdz 39 gadiem un 84 respondenti vecumā no 40 gadiem un vecāki. Dalībnieku dzīvesvietas sadalījums bija šāds: 153 respondenti no Rīgas, 115 respondenti no citām Latvijas pilsētām, pārējie respondenti bija no lauku teritorijām vai dzīvoja ārpus Latvijas. Respondentu ikdienas sarunvaloda lielākoties bija latviešu valoda ($n = 280$), pārējie norādīja citu ikdienā lietotu valodu. No kopējā respondentu skaita 224 atradās partnerattiecībās, no tiem 138 respondenti bija precējušies, pārējie 77 respondenti partnerattiecībās nebija. Respondentu reliģiskā pārliecība sadalījās šādi: 140 respondenti norādīja, ka viņiem nav reliģiskas pārliecības, 130 respondenti sevi identificēja kā kristiešus, 21 respondents nevēlējās atklāt savu reliģisko pārliecību, pārējie norādīja citu reliģisko pārliecību. Izglītības līmenis respondentiem bija atšķirīgs – 187 respondenti bija ieguvuši kādu augstākās izglītības pakāpi, no tiem 97 bija maģistra vai doktora grāds. Nodarbinātības ziņā aptauju aizpildīja 220 respondenti, kas bija darba ņēmēji, 46 bezdarbnieki, 27 uzņēmēji, pārējie norādīja citu nodarbošanās veidu. Jautājumā par finansiālo apmierinātību 39 respondenti norādīja, ka ir ļoti apmierināti, 124 – drīzāk apmierināti, 89 respondenti jutās daļēji apmierināti, daļēji neapmierināti, 39 – drīzāk neapmierināti, bet 10 – ļoti neapmierināti ar savu finansiālo situāciju.

Instrumentārijs

Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātības un frustrācijas skala (Basic Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale; BPNFS; Chen et al., 2015; adaptāciju latviešu valodā veica Smāne, 2023) sastāv no 24 apgalvojumiem (pantiem), kas jānovērtē Likerta piecu punktu skalā no 1 (pilnībā nepiekrītu) līdz 5 (pilnībā piekrītu). Instruments sastāv no trim apakšskalām, kas mēra trīs psiholoģiskās pamatvajadzības: autonomiju, piederību un kompetenci. Katra apakšskala ietver astoņus apgalvojumus: četri novērtē psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību, pārējie četri – šo vajadzību frustrācijas pakāpi.

Autonomijas apakšskala novērtē, cik lielā mērā indivīds jūtas brīvs un spējīgs kontrolēt savus lēmumus un darbības. Piemērs apmierinātības apgalvojumam: „Man šķiet, ka mani

lēmumi atspoguļo to, ko es patiešām vēlos.” Frustrāciju mēra, novērtējot, cik lielā mērā indivīds jūtas spiests vai kontrolēts no ārējiem faktoriem. Piemērs frustrācijas apgalvojumam: „Es jūtos spiests darīt daudzas lietas, kuras es pats neizvēlētos darīt.”

Piederības apakšskala apmierinātību novērtē, mērot, cik lielā mērā indivīds jūtas saistīts un pieņemts citu cilvēku vidū. Piemērs apmierinātības apgalvojumam: „Es jūtos tuvs un piederīgs citiem cilvēkiem, kuri man ir svarīgi.” Frustrācijas apakšskala mēra, cik lielā mērā indivīds jūtas atstumts vai izolēts. Piemērs frustrācijas apgalvojumam: „Man ir iespaids, ka cilvēkiem, ar kuriem es pavadu laiku, es nepatīku.”

Kompetences apakšskala apmierinātību novērtē, mērot, cik lielā mērā indivīds jūtas spējīgs un pārliecināts par savām spējām sasniegt mērķus. Piemērs apmierinātības apgalvojumam: „Es jūtos kompetents savu mērķu sasniegšanā.” Frustrāciju mēra, novērtējot, cik lielā mērā indivīds jūtas nekompetents vai nepārliecināts par savām spējām. Piemērs frustrācijas apgalvojumam: „Es jūtos nepārliecināts par savām spējām.”

Oriģinālās skalas iekšējās saskaņotības rādītāji apakšskalām ir šādi: autonomijai – 0,77, piederībai – 0,72 un kompetencei – 0,77 (Chen et al., 2015). Adaptētās versijas iekšējās saskaņotības rādītāji kopumā ir $\alpha = 0,92$, savukārt apakšskalām autonomijai $\alpha = 0,80$, piederībai $\alpha = 0,84$ un kompetencei $\alpha = 0,87$. Augstāks punktu skaits norāda uz augstāku psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību.

Bērnu dzimšanas motivācijas skala (Childbearing Motivations Scale, CMS; Guedes, Pereira, Pires, Carvalho & Canavarro, 2013; adaptāciju latviešu valodā veica Sondora, 2021) oriģināli sastāv no 47 apgalvojumiem (pantiem). Šajā pētījumā izmantota Sondoras (2021) adaptētā aptaujas versija ar 62 apgalvojumiem, kas pielāgota Latvijas populācijai. Pielāgošana notika, papildus pievienojot apgalvojumus no aptaujas „Uzskati par bērniem” (Sebre u.c., 2004, kā minēts Sondora, 2021). Kopumā 62 apgalvojumi tiek vērtēti Likerta piecu punktu skalā no 1 (nemaz nepiekrītu) līdz 5 (pilnīgi piekrītu). Aptauja vērtē pozitīvo un negatīvo bērnu radīšanas motivāciju, kā arī uzskatus par bērniem, un katrs no šiem aspektiem ietver vairākas apakšskalas. Pozitīvajiem bērnu radīšanas motīviem ir šādas apakšskalas: socioekonomiskie aspekti, personīgā piepildījuma aspekti, nepārtrauktības aspekti un pāra attiecību aspekti. Negatīvajai bērnu radīšanas motivācijai ir šādas apakšskalas: bērna audzināšanas slogs un brieduma trūkums, sociālās un ekoloģiskās raizes, laulību stress, finanšu problēmas un ekonomiskie ierobežojumi, kā arī fiziskās ciešanas un ķermeņa tēla raizes. Oriģinālās skalas iekšējās saskaņotības rādītāji pozitīvās motivācijas apakšskalām ir šādi: personīgā piepildījuma aspektiem $\alpha = 0,90$, socioekonomiskajiem aspektiem $\alpha = 0,92$, nepārtrauktības aspektiem $\alpha = 0,86$ un pāra attiecību aspektiem $\alpha = 0,85$. Negatīvās motivācijas apakšskalām rādītāji ir šādi: bērna audzināšanas sloga un brieduma trūkuma

aspektiem $\alpha = 0,87$, sociālo un ekoloģisko raižu aspektiem $\alpha = 0,90$, laulību stresa aspektiem $\alpha = 0,88$, finanšu problēmu un ekonomisko ierobežojumu aspektiem $\alpha = 0,88$ un fizisko ciešanu un ķermeņa tēla raižu aspektiem $\alpha = 0,77$ (Guedes et al., 2015).

Pētījuma ietvaros tika izstrādāta demogrāfisko datu aptauja, iekļaujot jautājumus par dzimumu, vecumu, faktisko dzīvesvietu, tautību, ģimenes stāvokli, reliģisko pārliecību, izglītības līmeni un materiālo labklājību.

Procedūra

Lai veiktu pētījumu „Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība un motivācija laist pasaulē bērnus dažāda vecuma pieaugušajiem”, pirms aptaujas publicēšanas tika veikts pilotpētījums ar trim respondentiem, pēc kura tika veikti labojumi, lai uzlabotu aptaujas apgalvojumu saprotamību.

Pirms aptaujas aizpildīšanas respondenti tika informēti, ka aptauja paredzēta cilvēkiem no 18 gadu vecuma. Respondenti tika informēti par pētījuma mērķi, par to, ka dalība ir brīvprātīga un ir iespēja jebkurā brīdī atteikties no dalības aptaujā, kā arī to, ka līdz atteikšanās brīdim iegūtie dati netiks izmantoti. Respondentu sniegtās atbildes tiks izmantotas tikai pētījuma vajadzībām, ievērojot visus nepieciešamos datu aizsardzības noteikumus.

Datu apstrāde un analīze

Datu apstrādei tika izmantota JASP 0.19.3 versija un programmēšanas valoda Python 3.11, izmantojot bibliotēkas sklearn (versija 1.6.1), scipy (versija 1.15.2), numpy (versija 2.2.0) un pandas (versija 2.2.3). Tika veikta aprakstošā statistika, aprēķinot Kronbaha alfas (α) koeficientus, vidējos rādītājus un standartnovirzi katrai skalai. Normāla sadalījuma pārbaudei tika izmantots Šapiro–Vilka tests (W). Saistību aprēķināšanai tika aprēķināts Spīrmena rangu korelācijas koeficients (r_s), jo dati netilst normālajam sadalījumam, $p < 0,001$. Pīrsona korelācijas koeficientu izmanto, ja dati atbilst normālajam sadalījumam un ja dati neatbilst izmanto Spīrmena rangu korelācijas koeficientu (Raščevska, 2005). Divu grupu atšķirību analīzei tika izmantots Manna–Vitnija tests (U), (sk. 1. tab.).

1. tabula

Datu analīzes metodes

Pētījuma jautājums	Datu analīzes metodes
1. Vai pastāv statistiski nozīmīga saistība starp psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?	Spīrmena rangu korelācijas koeficients (r_s)
2. Kā vecums saistīts ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?	Spīrmena rangu korelācijas koeficients (r_s)
3. Vai pastāv atšķirības psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā un motivācija laist pasaulē bērnus starp vīriešiem un sievietēm?	Manna-Vitnija tests (U)
4. Vai pastāv saistības satarp esošo bērnu skaitu un pamatvajadzību apmierinātību, un motivāciju laist pasaulē bērnu?	Spīrmena rangu korelācijas koeficients (r_s)

REZULTĀTI

Pirms atbildēšanas uz pētījuma jautājumiem tika veikti aprakstošās statistikas aprēķini, aprēķinot vidējos rādītājus (M) un standartnovirzi (SD) katrai skalai. Normālā sadalījuma pārbaudei tika izmantots Šapiro–Vilka tests (W), kā arī tika aprēķināti Kronbaha alfas (α) koeficienti (sk. 2. tab.).

2. tabula

Aprakstošā statistika psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātības un motivācijas faktoriem

Skala/ Apakšskala	M	SD	W	α
Pamatvajadzību apmierinātība kopā	3,77	0,52	0,99	0,91
Autonomija	3,42	0,60	0,99	0,78
Piederība	4,05	0,60	0,97***	0,84
Kompetence	3,83	0,70	0,97***	0,89
Motivācija				
Pozitīvā	3,48	0,65	0,98***	0,93
Personīgais piepildījums	3,74	0,69	0,96***	0,90
Sociālā atbildība	2,88	0,77	0,99	0,81
Dzimtas turpināšana	3,75	0,86	0,95***	0,80
Negatīvā	2,96	0,67	0,99*	0,89
Personīgie apgrūtinājumi	2,46	0,79	0,98***	0,84
Partnerattiecību apgrūtinājumi	3,50	0,67	0,98**	0,50
Sociālekoloģiskās bažas	3,56	0,75	0,98***	0,71
Veselības bažas	2,88	1,16	0,96***	0,81

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pamatvajadzību apmierinātība kopējai skalai ir augsta iekšējā saskaņotība ($\alpha = 0,91$), vidējais vērtējums ir 3,77 ar nelielu standartnovirzi (SD = 0,52). Normālā sadalījuma tests ($W = 0,99$; $p = 0,136$) liecina, ka dati ir normāli sadalīti. Autonomijas skala uzrāda labu iekšējo saskaņotību ($\alpha = 0,78$), vidējā vērtība ir 3,42 (SD = 0,60), un dati ir normāli sadalīti ($W = 0,99$; $p = 0,09$). Piederības skalai ir laba alfa vērtība ($\alpha = 0,84$), augstākais vidējais vērtējums starp skalām – 4,05 (SD = 0,60), tomēr dati neatbilst normālajam sadalījumam ($W = 0,97$; $p < 0,001$). Kompetences skalai Kronbaha alfa vērtība ir ļoti laba ($\alpha = 0,89$), vidējā vērtība 3,83 (SD = 0,70), dati neatbilst normālajam sadalījumam ($W = 0,97$; $p < 0,001$), (sk. 2.tab.).

Pozitīvo bērnu radīšanas motivācijas skalu kopējā iekšējā saskaņotība ir augsta ($\alpha = 0,93$), vidējais vērtējums ir 3,48 (SD = 0,65), dati neatbilst normālajam sadalījumam ($W = 0,98$; $p < 0,001$). Apakšskalām Personīgais piepildījums, Sociālā atbildība, Dzimtas turpināšana Kronbaha alfa vērtības ir labas (no 0,80 līdz 0,90), vidējie vērtējumi svārstās no 2,88 līdz 3,75. Sociālā atbildības skalas dati atbilst normālajam sadalījumam ($p = 0,291$), savukārt, Personīgā piepildījuma un Dzimtas turpināšana skalas dati neatbilst normālajam sadalījumam ($p < 0,001$).

Negatīvajai bērna radīšanas motivācijas skalai kopā ir laba iekšējā saskaņotība ($\alpha = 0,89$), ar vidējo vērtējumu 2,96 (SD = 0,67), dati neatbilst normālajam sadalījumam ($W = 0,99$; $p = 0,029$). Apakšskalas Personīgie apgrūtinājumi, Sociālekoloģiskās bažas, Veselības bažas iekšējās saskaņotības alfa ir labas no 0,71 līdz 0,84. Apakšskalai Partnerattiecību apgrūtinājumi iekšējās saskaņotības alfa ir zema 0,50 līdz ar to pētījumā šīs skalas rezultāti interpretēti piesardzīgi vai vispār netiek interpretēti. Negatīvās motivācijas skalām vidējās vērtības no svārstās no 2,46 līdz 3,56. Visas šīs apakšskalas neatbilst normālajam sadalījumam ($p \leq 0,001$), (sk. 2. tab.).

Aprakstošā statistika uz rāda labu skalas uzticamību un kopumā pozitīvus vērtējumus, taču dažās skalās zema iekšējā saskaņotība vai novirzes no normālā sadalījuma norāda uz nepieciešamību pārskatīt pantus un lietot neparametriskas analīzes metodes.

Atbildot uz pirmo pētījuma jautājumu “Vai pastāv statistiski nozīmīga saistība starp psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?” tika iegūtas vairākas statistiski nozīmīgas korelācijas (sk. 3.tab.).

3. tabula

Spīrmena rangu korelācijas saistība starp psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus

Skala/ Apakšskala	Pamatvajadzību apmierinātība kopā	Autonomija	Piederība	Kompetence
Motivācija				
Pozitīvā	0,19***	0,12*	0,17**	0,17**
Personīgais papildījums	0,23***	0,13*	0,24***	0,20***
Sociālā atbildība	0,09	0,08	0,05	0,07
Dzimtas turpināšana	0,17**	0,13*	0,10	0,17**
Negatīvā	-0,29***	-0,17**	-0,23***	-0,32***
Personīgie apgrūtinājumi	-0,34***	-0,20***	-0,32***	-0,33***
Partnerattiecību apgrūtinājumi	-0,01	0,05	0,01	-0,07
Sociālekoloģiskās bažas	-0,26***	-0,20***	-0,15*	-0,29***
Veselības bažas	-0,18**	-0,12*	-0,09	-0,24***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Kopējā pozitīvā motivācija laist pasaulē bērnus uzrāda statistiski nozīmīgu pozitīvu korelāciju ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību kopumā ($r = 0,19$, $p < 0,001$), kā arī ar Piederības ($r = 0,17$, $p < 0,01$) un Kompetences ($r = 0,17$, $p < 0,01$) apakšskalām. Pozitīvās motivācijas apakšskala Personīgais papildījums pozitīvi un statistiski nozīmīgi korelē ar kopējo Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību ($r = 0,23$, $p < 0,001$), Piederības ($r = 0,24$, $p < 0,001$) un Kompetences ($r = 0,20$, $p < 0,001$) apakšskalām (skat. 3. tabulu).

Savukārt negatīvās motivācijas apakšskala Personīgie apgrūtinājumi, Sociālekoloģiskās bažas un Veselības bažas uzrāda statistiski nozīmīgas negatīvas korelācijas ar lielāko daļu

Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātības aspektu. Kopējā Negatīvā motivācija negatīvi korelē ar Kompetences izjūtu ($r = -0,33$, $p < 0,001$) un Personīgie apgrūtinājumi negatīvi saistīti ar Kompetenci ($r = -0,33$, $p < 0,001$). Apakšskalas Sociālā atbildība un Partnerattiecību apgrūtinājumi statistiski nozīmīgas saistības ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību neuzrāda. Apakšskala Dzimtas turpināšana uzrāda pozitīvu korelāciju ar Psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību kopumā un Kompetences izjūtu ($r = 0,17$, $p < 0,01$).

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu “Kā vecums saistīts ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?”, redzams, ka pēc tabulā norādītajiem Spīrmena rangu korelācijas koeficientiem un to statistiskās nozīmības (p vērtībām) ir dažas negatīvas saistības (sk. 4. tab.).

4. tabula

Spīrmena rangu korelācijas saistība starp vecumu un psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību, un motivāciju laist pasaulē bērnus

Skala/ Apakšskala	Vecums
Pamatvajadzību apmierinātība kopā	0,04
Autonomija	-0,10
Piederība	-0,08
Kompetence	-0,03
Motivācija	
Pozitīvā	0,09
Personīgais papildījums	0,11
Sociālā atbildība	0,06
Dzimtas turpināšana	0,07
Negatīvā	-0,21***
Personīgie apgrūtinājumi	-0,32***
Partnerattiecību apgrūtinājumi	-0,08
Sociālekoloģiskās bažas	-0,21***
Veselības bažas	-0,02

*** $p < 0,001$

Pamatvajadzību apmierinātībai kopā un pa apakšskalnām nav būtiskas saistības ar vecumu un nav statistiski nozīmīgi. Rezultāti norāda, ka Pozitīvai motivācijai nav būtiskas saistības ar vecumu. Lai gan personīgā papildījuma rezultāts ir ar augstāku korelācijas koeficienta vērtību salīdzinājumā ar pārējām pozitīvās motivācijas apakšskalām tajā pašā tabulā, tie joprojām nav statistiski nozīmīgi (sk. 4. tab.).

Pastāv statistiski nozīmīga negatīva saistība starp vecumu un Negatīvo motivāciju kopumā ($r = -0,21$; $p < 0,001$). Spēcīgākā negatīvā saistība ir Personīgajiem apgrūtinājumiem ($r = -0,32$; $p < 0,001$), kas nozīmē, ka pieaugot vecumam, samazinās bažas par Personīgajiem apgrūtinājumiem, kas varētu rasties bērnu radīšanas rezultātā. Vēl viena būtiska negatīva korelācija ir Sociālekoloģiskajām bažām ($r = -0,21$; $p < 0,001$), kas liecina, ka arī šīs bažas ar vecumu respondentu vidū mēdz samazināties.

Atbildot uz trešo pētījuma jautājumu “Vai pastāv atšķirības psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā un motivācija laist pasaulē bērnus starp vīriešiem un sievietēm?” izmantots Mannas-Vitnija tests (U) un vidējie rangi, kurus izmanto gadījumos, ja dati neatbilst normālajam sadalījumam (sk. 5. tab.).

5. tabula

Manna-Vitnija testa aprēķins atšķirību pārbaudei psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā un motivācija laist pasaulē bērnus starp vīriešiem un sievietēm

Skala/ Apakšskala	Dzimums		U
	Sievietes (n=166)	Vīrieši (n=135)	
	Vidējie rangi	Vidējie rangi	
Pamatvajadzību apmierinātība kopā	148,62	153,92	10811,00
Autonomija	146,10	157,03	10391,00
Piederība	157,80	142,64	12333,50
Kompetence	146,58	156,43	10472,00
Motivācija			
Pozitīvā	129,50	177,43	7636,50***
Personīgais papildījums	139,98	164,55	9375,50
Sociālā atbildība	122,07	180,51	6402,00***
Dzimtas turpināšana	127,00	180,51	7221,00***
Negatīvā	163,47	135,67	13274,50
Personīgie apgrūtinājumi	158,97	141,20	12528,00
Partnerattiecību apgrūtinājumi	150,08	152,13	11053,00
Sociālekoloģiskās bažas	167,52	130,69	13946,50***
Veselības bažas	166,45	132,00	13770,00***

*** $p < 0,001$

Tabula (sk. 5. tab.) atspoguļo Mannas-Vitnija testa rezultātus, salīdzinot psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus starp sievietēm un vīriešiem (kopā $N=301$; 166 sievietes un 135 vīrieši). Rezultātos var nolasīt, ka psiholoģisko Pamatvajadzību apmierinātība kopumā un atsevišķās apakšskalās (Autonomija, Piederība, Kompetence) neuzrāda būtiskas statistiskas atšķirības starp vīriešiem un sievietēm.

Pozitīvās motivācijas kopējā skalā konstatēta būtiska statistiskā atšķirība ($U=7636,50$; $p < 0,001$) un vīriešiem vidēji ir augstāki rādītāji nekā sievietēm. Apakšskala Personīgais papildījums neatšķiras būtiski. Apakšskalās Sociālā atbildība ($U=6402,00$; $p < 0,001$) un Dzimtas turpināšana ($U=7221,00$; $p < 0,001$) uzrāda, ka vīriešiem ir būtiski augstāka motivācija salīdzinājumā ar sievietēm.

Negatīvajā motivācijā kopumā nav konstatētas būtiskas atšķirības starp dzimumiem. Apakšskalās Personīgie apgrūtinājumi un Partnerattiecību apgrūtinājumi neuzrāda būtiskas atšķirības. Tomēr būtiskas atšķirības konstatētas apakšskalās Sociālekoloģiskās bažas ($U=13946,50$; $p < 0,001$) un Veselības bažas ($U=13770,00$; $p < 0,001$), kurās sievietēm vidēji ir izteiktākas bažas salīdzinājumā ar vīriešiem.

Kopumā rezultāti parāda, ka vīriešiem raksturīga augstāka Sociālās atbildības un Dzimtas turpināšanas Pozitīvā motivācija, savukārt, sievietēm raksturīgākas lielākas bažas saistībā ar Sociālekoloģiskajiem un Veselības aspektiem.

Atbildot uz ceturto pētījuma jautājumu “Vai pastāv saistības satarp esošo bērnu skaitu un pamatvajadzību apmierinātību, un motivāciju laist pasaulē bērnus?” aprēķināts Spīrmena rangu korelācijas koeficients un to statistiskā nozīmība (p-vērtības), (sk. 6. tab.).

6. tabula

Spīrmena rangu korelācijas saistība starp esošo bērnu skaitu un pamatvajadzību apmierinātību, un motivāciju laist pasaulē bērnus

Skala/ Apakšskala	Bērnu skaits
Pamatvajadzības apmierinātība kopā	0,04
Autonomija	-0,10
Piederība	-0,08
Kompetence	-0,03
Motivācija	
Pozitīvā	0,09
Personīgais piepildījums	0,11
Sociālā atbildība	0,06
Dzimtas turpināšana	0,07
Negatīvā	-0,21
Personīgie apgrūtinājumi	-0,32***
Partnerattiecību apgrūtinājumi	-0,08
Sociālekoloģiskās bažas	-0,21***
Veselības bažas	-0,02

*** $p < 0,001$

Rezultātos var nolasīt, ka Pamatvajadzību apmierinātībai apakšskalām Autonomija, Piederība un Kompetence nav nozīmīgas saistības. Kopumā pamatvajadzību apmierinātības rādītājiem nav nozīmīgu korelāciju ar esošo bērnu skaitu. Analizējot motivācijas faktoros, kopējai Pozitīvajai motivācijai nav nozīmīgas saistības ar bērnu skaitu. Tāpat arī nevienai no Pozitīvās motivācijas apakšskalām (Personīgais piepildījums, Sociālā atbildība, Dzimtas turpināšana) nav statistiski nozīmīgu saistību ar esošo bērnu skaitu (sk. 6. tab.).

Savukārt kopējai Negatīvajai motivācijai ($r = -0,21$, $p < 0,001$) ir statistiski nozīmīga negatīva saistība. Detalizētāk aplūkojot apakšskalās, Personīgajiem apgrūtinājumiem ($r = -0,32$, $p < 0,001$) un Sociālekoloģiskajām bažām ($r = -0,21$, $p < 0,001$) ir statistiski nozīmīgas negatīvas saistības ar esošo bērnu skaitu. Negatīvās motivācijas apakšskalām Partnerattiecību apgrūtinājumi un Veselības bažas šāda nozīmīga saistība netika konstatēta.

Kopumā, analizējot motivācijas faktoros, vērojamas vairākas nozīmīgas negatīvas korelācijas, kas norāda, ka lielāks bērnu skaits ir saistīts ar zemāku Negatīvo motivāciju kopumā, kā arī ar zemākiem Personīgajiem apgrūtinājumiem un mazākām Sociālekoloģiskajām bažām.

DISKUSIJA

Pētījuma mērķis bija noskaidrot motivāciju laist pasaulē bērnus saistībā ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un vecumu. Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti četri pētījuma jautājumi.

Atbildot uz pirmo pētījuma jautājumu: “Vai pastāv statistiski nozīmīga saistība starp psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?” var secināt, ka cilvēkiem, kuri vairāk izjūt savu psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību, ir tendence izjust pozitīvāku motivāciju laist pasaulē bērnus un mazāk izjust negatīvu motivāciju vai bažas. Psiholoģisko pamatvajadzību zems apmierinājums saistīts ar lielākiem personīgiem, veselības un sociālekoloģiskiem apgrūtinājumiem, kas negatīvi ietekmē vēlmi laist pasaulē bērnus. Augstāka psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība kopumā pozitīvi veicina cilvēku motivāciju laist pasaulē bērnus, savukārt, zema šo vajadzību apmierinātība saistīta ar negatīvu attieksmi pret bērnu laišanu pasaulē. Pašnoteikšanās teorijā (Deci & Ryan, 2000; Self-determination theory, 2024) uzsver, ka psiholoģisko pamatvajadzību (autonomijas, kompetences un piederības) apmierināšana ir svarīga cilvēku psiholoģiskajai labklājībai, optimālai darbībai un pozitīvai motivācijai. Pētījumi (Ryan & Deci, 2017; Vansteenkiste & Ryan, 2013) norāda, ka šīs vajadzības būtiski ietekmē motivāciju dažādās dzīves jomās, tostarp ģimenes plānošanā un vecāku lomā.

Specifiski kompetences un piederības izjūta tiek bieži identificētas kā īpaši svarīgas vajadzības vecāku lomā, jo vecāki, kuri izjūt lielāku kompetenci un piederību, ir ne tikai labāk motivēti audzināt bērnus, bet arī uzrāda pozitīvākus emocionālos un psiholoģiskos rezultātus vecāku lomā (Brenning et al., 2015; Nelson et al., 2014).

Savukārt pētījumos atklātās negatīvās motivācijas korelācijas norāda, ka neapmierinātas psiholoģiskās pamatvajadzības kā kompetences izjūtas trūkums rada bažas, bailes vai pat stresu, apsverot lēmumu par bērnu radīšanu (Gauthier et al., 2010; Umberson et al., 2010). Šādas bažas var izpausties kā pastiprināti personīgie šķēršļi vai veselības un sociālekoloģiskās bažas, kas samazina vēlmi un gatavību laist pasaulē bērnus.

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu: “Kā vecums saistīts ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus?” rezultāti uzrāda, ka pieaugot vecumam, statistiski nozīmīgi samazinās negatīvā motivācija un cilvēki ar lielāku vecumu mazāk uztraucas par personīgajiem apgrūtinājumiem, kas saistīti ar bērnu radīšanu. Tāpat vecāki cilvēki mazāk izjūt bažas par sociālekoloģiskiem aspektiem (piemēram, bažas par vidi, sabiedrību), salīdzinot ar jaunākiem cilvēkiem. Pētījumos šāda situācija tiek skaidrota ar briedumā iegūto pieredzi, emocionālo stabilitāti, un sociālo resursu uzkrāšanos

(Umberson et al., 2010). Vecākiem indivīdiem var būt mazāk neskaidrību vai šaubu par spēju pārvarēt grūtības, un tie efektīvāk izmanto pieejamos resursus.

Var secināt, ka nav pamata apgalvot, ka cilvēka vecums būtu nozīmīgi saistīts ar viņa psiholoģisko pamatvajadzību (autonomijas, piederības, kompetences) apmierinātības līmeni. Arī pozitīvā motivācija (personīgais papildījums, sociālā atbildība, dzimtas turpināšana) nav būtiski atkarīga no cilvēka vecuma. Vēlme vai pozitīvie iemesli, kāpēc cilvēki izvēlas kļūt par vecākiem, lielā mērā nav vecuma ietekmēti. Šis rezultāts varētu norādīt, ka šīs vajadzības ir stabilas dažādās vecuma grupās. Zinātniskajā literatūrā (Ryan & Deci, 2017) tiek minēts, ka psiholoģisko pamatvajadzību apmierināšana ir universāla un stabila, neatkarīgi no dzīves periodiem. Cilvēka vajadzības pēc kompetences, piederības un autonomijas ir fundamentālas un būtiski nemainās vecuma ietekmē, tomēr mainās veidi, kā tās tiek apmierinātas.

Pozitīvās motivācijas (personīgais papildījums, sociālā atbildība, dzimtas turpināšana) saistība ar vecumu nav būtiska, kas liecina, ka bērnu radīšanas pozitīvās motivācijas nozīmīgums var būt salīdzinoši stabils dažādās vecuma grupās. Literatūra (Langdridge et al., 2005; Miller, 2011) norāda, ka cilvēka lēmumu radīt bērnus ietekmē kultūras, sociālo normu un ģimenes vērtību stabilitāte, kas laika gaitā būtiski nemainās.

Analizējot trešo pētījuma jautājumu: "Vai pastāv atšķirības psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā un motivācija laist pasaulē bērnus starp vīriešiem un sievietēm?" ir secināts, ka vīriešiem ir augstāka sociālās atbildības un dzimtas turpināšanas pozitīvā motivācija. Tas varētu norādīt, ka vīrieši biežāk uztver bērnu radīšanu kā sociālu pienākumu vai pienesumu sabiedrībai, ģimenei vai savai dzimtai. Vīriešiem biežāk ir svarīgi turpināt dzimtu, saglabāt ģimenes vārdu un tradīcijas. Šāds skatījums varētu būt saistīts ar tradicionālām lomām un vērtībām sabiedrībā. Vīrieši, iespējams, mazāk izjūt tiešo fizisko, veselības un sociālo apgrūtinājumu saistībā ar bērnu radīšanu, tādēļ viņu motivācija ir mazāk saistīta ar bažām un vairāk orientēta uz pozitīviem mērķiem. Sievietēm ir augstākas sociālekoloģiskās un veselības bažas. Tas varētu norādīt, ka sievietes vairāk apzinās vai izjūt potenciālos riskus, kas saistīti ar bērnu radīšanu (piemēram, veselības problēmas grūtniecības laikā, dzemdību riski, pēcdzemdību veselība utt.). Sievietēm var būt lielākas bažas par ārējiem sociālajiem un vides apstākļiem (piemēram, sociālais nodrošinājums, ekonomiskā stabilitāte, atbalsta pieejamība, vides un klimata jautājumi), kas var ietekmēt viņu motivāciju. Iespējams, sievietes savā ikdienā vairāk saskaras ar konkrētiem izaicinājumiem, kas saistīti ar bērnu audzināšanu un aprūpi, tādēļ iespējams ir piesardzīgākas savā motivācijā.

Šie rezultāti ir saskaņā ar Skirbekks un Blekesaune (2022) pētījumu, kurā tika konstatēts, ka vīriešu motivācija bieži saistīta ar ģimenes tradīciju turpināšanu un sociālo pienākuma apziņu, kas sakrīt ar šī pētījuma rezultātiem par dzimtas turpināšanu un sociālo

atbildību. Savukārt veselības un sociālekoloģiskās bažas sievietēm apstiprinātas arī citos pētījumos (Gemmill & Hartnett, 2020), kur izceltas sieviešu bažas par veselības riskiem grūtniecības laikā, dzemdībās un bērnu aprūpē, kā arī vides un sabiedrības radītā spriedze uz ģimenēm (Sobotka et al., 2023).

Rezulātos atklājās, ka starp aptaujātajiem dzimumiem nav būtisku atšķirību psiholoģisko pamatvajadzību (autonomijas, piederības un kompetences) apmierinātībā un tas var nozīmēt, ka gan sievietes, gan vīrieši izjūt līdzīgu pamatvajadzību apmierinātības līmeni attiecībā uz savu dzīvi kopumā, neatkarīgi no dzimuma. Dzimums pats par sevi nav nozīmīgs faktors, lai izskaidrotu atšķirības šajā psiholoģiskajā aspektā.

Diskutējot par ceturto pētījuma jautājumu: “Vai pastāv saistības satarp esošo bērnu skaitu un pamatvajadzību apmierinātību, un motivāciju laist pasaulē bērnu?” ņemot vērā rezultātus var secināt, ka lielāks esošo bērnu skaits saistīts ar zemākām negatīvām izjūtām. Rezulāti uzrāda, ka esošie bērni, iespējams mazina bailes un šaubas par bērnu radīšanu nākotnē, kas atspoguļojas negatīvās motivācijas, personīgo apgrūtinājumu un sociālekoloģisko bažu zemos rādītājos. Tas varētu nozīmēt, ka aptaujas respondentiem, kuri ir ar vairāk bērniem labāk izprot, ko nozīmē bērnu audzināšana, un iespējams, ka pieredzes rezultātā viņi jūt mazāk bažu un satraukuma, jo spēj labāk pārvaldīt izaicinājumus.

Rezultāti uzrāda, ka aptaujātajiem bērnu skaits nav saistīts ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību. Vecāku apmierinātība ar dzīves emocionālajiem un psiholoģiskajiem aspektiem neuzlabojas un arī nepasliktinās atkarībā no bērnu skaita. Bērnu skaits nepalielina pozitīvo motivāciju, bet arī to nesamazina. Pozitīvā motivācija (piemēram, izsajūta, ka bērni ir dzīves jēga, personīgs piepildījums un vēlme turpināt dzimtu) nav saistīta ar esošo bērnu skaitu, kas liecina, ka šie faktori pastāv neatkarīgi no tā, cik daudz bērnu ģimenē jau ir. Vecākiem pozitīva motivācija paliek stabila neatkarīgi no bērnu daudzuma. Veselības bažas arī visticamāk respondenti risina atsevišķi un nav tieši saistīti ar ģimenes lielumu.

Vecākiem ar bērniem dzīvē var tikt labāk apmierinātas tādas psiholoģiskās pamatvajadzības kā piederība un dzīves jēgas izjūta. Piemēram, 2022. gada pētījumā Ķīnā konstatēts, ka vecākiem ar vairākiem bērniem ir augstāks pamatvajadzību apmierinātības līmenis un lielāka dzīves apmierinātība salīdzinājumā ar tiem, kam ir tikai viens vai nav neviena bērns (Yu-Ting et al., 2022). Autori skaidro, ka bērni vecākiem nodrošina emocionālu atbalstu un veicina piederības izsajūtu, īpaši vēlākos gados, kas pozitīvi ietekmē viņu psiholoģisko labsajūtu.

Papildinot, pētījums par vecāku labsajūtu norāda, ka autonomija, piederības izjūta un kompetence tomēr var pat nedaudz samazināties bērnu piedzimšanas brīdī, bet stabilizēties

ilgtermiņā (Nomaguchi & Milkie, 2020). Tas var skaidrot nenozīmīgo korelāciju saistībā ar pamatvajadzību apmierinātību. Līdz ar to cilvēkiem ar lielāku bērnu skaitu var izveidoties prasme pielāgoties, pieaugt izturība pret stresu un samazināties ar bērnu radīšanu saistītā nedrošība (Nelson et al., 2014; Margolis & Myrskylä, 2015). Tas izskaidrojams ar pieaugošo vecāku pieredzi un pašefektivitāti, kas ļauj labāk pārvarēt ar bērnu audzināšanu saistītus izaicinājumus.

Kopumā par aptaujātajiem var teikt, ka cilvēki ar vairāk bērniem vidēji mazāk raizējas par globāliem draudiem (piemēram, vai pasaulē ir piemēroti apstākļi bērnu nākotnei), pieņemot, ka viņu ģimenes dzīve turpināsies neskatoties uz ārējiem riskiem. Citiem vārdiem sakot, lielāku ģimeņu vecāki norāda, ka izjūt mazāku “ekoloģisko vainu” vai trauksmi saistībā ar bērnu radīšanu. Šo tendenci var skaidrot gan ar pašselekciju (tie, kuri ļoti satraucas par sociālekoģiskām problēmām, bieži vien vispār izvēlas bērnus neradīt), gan ar pielāgošanos (kad bērni jau ir, vecāki mēdz normalizēt un pieņemt savu situāciju). Piemēram, pētīts, ka cilvēki ar ļoti spēcīgiem “zaļās” domāšanas principiem pat par 50% retāk nolemj kļūt par vecākiem, salīdzinot ar tiem, kurus vides jautājumi īpaši neuztrauc (Powdthavee et al., 2024). Turpretī tie, kuri izvēlas vairākus bērnus, acīmredzot nav ļāvuši ekoloģiskajām bažām kļūt par izšķirošu šķērslī.

Analizējot jauno pieaugušo izvēles Centrālajā un Austrumeiropā, pētījumi rāda, ka daudzi no viņiem nolemj dzīvot bez bērniem galvenokārt personisku, nevis sociālekonomisku vai ekoloģisku apsvērumu dēļ. Bieži vien viņi nejūt pietiekamu vēlmi jeb “aicinājumu” kļūt par vecākiem. Polijā veiktā aptauja atklāja, ka visbiežāk minētie motīvi bija “trūkst vecāku instinkta” (37 % respondentu) un “nepatīk bērni” (29 %), kamēr bažas par pasaules nākotni nebija dominējošs faktors (Ciesielski & Bakiera, 2024). Līdz ar to uzmanību būtu vērts pievērst konkrētām mērķgrupām, kuras nepieciešams uzrunāt, runājot par ģimenes veidošanu. Turpmāk aplūkoti ierobežojumi, kas lielākoties izriet no pētījumā izmantotās plašās izlases.

Aptaujā piedalījās ievērojams skaits respondentu no vairākām atšķirīgām grupām – vidusskolas absolventi, bezdarbnieki, uzņēmēji, nobrieduši cilvēkiem bez bērniem un vecāki ar bērniem dažādos vecumposmos. Atbildes tika ievāktas daudzveidīgā vidē: sociālajos tīklos, uz ielas, veikalos, kā arī bērnu interešu nodarbībās, piemēram, futbola treniņos un mūzikas skolā. Vīriešu dati iegūti ar individuālu pieeju, jo sievietes šāda veida aptauju aizpildīja labprātīgāk. Ir virkne psiholoģisku un sociālu iemeslu – sākot no empātijas un gatavības palīdzēt līdz pat dzimumlomu un audzināšanas normām –, kas kopumā var izskaidrot, kāpēc sievietes biežāk nekā vīrieši piedalās aptaujās (Becker, 2022). Vērts pieminēt datu heterogenitāti – tā kā informācija iegūta no vairākām neatkarīgām izlasēm, rezultāti var neatbilst normālajam sadalījumam un ietekmēt iespēju statistiski vispārināt (Holzmeister et

al., 2024). Tādējādi augsta heterogenitāte signalizē, ka pētījuma rezultāts var būt kontekstuāli specifisks un nepietiekami stabils, lai uz tā balstītu drošas vispārinātas teorijas vai praktiskas rekomendācijas. Tas nozīmē, ka secinājumi no viena pētījuma ne vienmēr droši attiecināmi uz citiem apstākļiem vai populācijām (Linden & Hönekopp, 2021). Psiholoģijas metodoloģijas pētījumos tiek aprakstīta nepieciešamību identificēt un samazināt heterogenitāti (piemēram, kontrolējot moderējošos mainīgos vai uzlabojot teorētisko modeli), lai uzlabotu iespēju pētījumu atkārot un vispārināt.

Pētījuma aprakstošās statistikas rezultāti liecina, ka dati kopumā iegūti kvalitatīvi, taču datu neatbilstība normālajam sadalījumam norāda uz nepieciešamību nākotnē palielināt dalībnieku skaitu vai veikt pētījumu pētot konkrētas grupas cilvēkus, jo datu novirzes no normālā sadalījuma bieži rodas mazās izlasēs, tādēļ lielāka izlase var palīdz nodrošināt normālo sadalījumu (Field, 2017; Ghasemi & Zahediasl, 2012). Pamatojoties uz aprēķinātajiem alfa koeficientiem, nākotnē ieteicams pārskatīt un uzlabot apakšskalu Partnerattiecību aprūtinājumi pantus vai pievienot jaunus, lai palielinātu šīs skalas uzticamību. Apakšskalā Partnerattiecību apbgrūtinājumi zema Kronbaha alfa vērtība var norādīt uz skalas jautājumu nepietiekamu savstarpējo saistību, tāpēc ieteicama skalu pantu pārskatīšana un papildināšana (DeVellis, 2016). Ieteikums par nepieciešamību palielināt izlases lielumu vai veidot homogēnākas grupas var balstīt uz pētījumiem, kas uzsver, ka lielākas un homogēnākas izlases palīdz nodrošināt normālo sadalījumu un augstāku datu ticamību (Field, 2017; Bornstein et al., 2013; Tabachnick & Fidell, 2019). Savukārt ierosinājums pārskatīt un papildināt skalas pantus, lai uzlabotu Kronbaha alfa koeficientus, balstīts uz skalu veidošanas teorētiskajām nostādnēm un praktiskajiem pierādījumiem par alfa koeficientu jutīgumu pret jautājumu saturu un formulējumu (DeVellis, 2016; Cortina, 1993), līdz ar to var mēģināt pilnveidot skalu ar precīzāk definētiem pantiem (Clark & Watson, 2019).

Runājot vēl par ierobežojumiem, bet jau pārejot uz pie ieteikumiem turpmākajai pētniecībai, jāņem vērā, ka dati tika iegūti tiešsaistē, aizpildot anketu individuāli; tas var veicināt sociāli vēlamu atbilžu iespējamību. Aptaujā netika iekļauta melu (sociāli vēlamo atbilžu) skala, kas ļautu pārlicināties, vai respondenti jautājumus patiešām uztvēra korekti. Piemēram, nav skaidrs, vai vecāka gadagājuma dalībnieki izlasīja instrukciju, kurā norādīts, ka jāvērtē pamatvajadzību apmierinātība tieši pašreizējā dzīves posmā, nevis laikā, kad bērnu audzināšana bija aktuāla. Lai mazinātu šīs neskaidrības, motivācijas aptaujas instrukcijā būtu nepārprotami jānorāda, vai respondentiem jāatbild par tagadni; ja jautājums vēl nav aktuāls – par nākotni; bet, ja vairs nav aktuāls – par pagātņi. Turpmāk ieteicams iekļaut arī

kontroljautājumus (piemēram, vienkāršus viennozīmīgus pareizās atbildes apgalvojumu), kas ļautu pārbaudīt atbilžu uzmanību un konsekvensi.

Domājot par nākotnes pētniecību pirmā jautājuma kontekstā var veikt papildus kvalitatīvus pētījumus (intervijas, fokusa grupas), lai dziļāk izprastu, kādas tieši kompetences, autonomijas un piederības jomas cilvēkiem rada vislielāko nedrošību vai apmierinātību saistībā ar bērnu radīšanu (Vansteenkiste & Ryan, 2013). Turpmākā pētniecībā var pētīt konkrētas demogrāfiskas grupas (piemēram, jauni pieaugušie, sievietes ar profesionālo karjeru, vīrieši) un izstrādāt mērķtiecīgākas intervences šo grupu vajadzību specifiskai apmierināšanai.

Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka pozitīvas motivācijas un psiholoģisko pamatvajadzību apmierināšanas veicināšana var palielināt indivīdu gatavību kļūt par vecākiem. Tādēļ būtu lietderīgi izstrādāt praktiskas atbalsta programmas, kuru mērķis ir stiprināt topošo un esošo vecāku kompetenci, autonomiju un piederības izjūtu (Ryan & Deci, 2017). Programmā varētu ietver vecāku izglītošanas kursus, emocionālā atbalsta konsultācijas, mentoru programmas un informatīvas kampaņas. Vērts domāt kā radīt draudzīgu darba vidi, elastīgākus darba nosacījumus, psiholoģisko atbalstu un sabiedrisko pakalpojumu pieejamību (Gauthier et al., 2010; Nelson et al., 2014).

Lai analizētu vecuma saistības nākotnē varētu veikt ilgstošākus longitudinālos pētījumus, lai redzētu, kā motivācija mainās individuāli dažādos dzīves posmos. Būtu noderīgi salīdzināt dažādu kultūru grupu rezultātus, lai redzētu, vai novērotās tendences ir universālas vai specifiskas tikai konkrētai kultūrai.

Lai gan vēlme un pozitīvie apsvērumi, kāpēc radīt bērnus, nešķiet būtiski maināmie vecuma ietekmē, vecāku cilvēku samazinātās bažas un negatīvie apsvērumi varētu padarīt lēmumu par bērnu radīšanu emocionāli vieglāku. Tādējādi, vecākām personām var būt mazāk psiholoģisku šķēršļu vai bažu bērnu radīšanai nekā jaunākām. Šie rezultāti varētu būt vērtīgi psihologiem, konsultantiem vai demogrāfijas pētniekiem, kas analizē cilvēku izvēli par bērnu radīšanu un šīs izvēles psiholoģisko fonu.

Var secināt, ka vidēji jauniem cilvēkiem var būt nepieciešams lielāks atbalsts, lai mazinātu viņu negatīvo motivāciju, lai laistu pasaulē bērnus. Vērts domāt kā izstrādāt izglītojošas un atbalstošas programmas, kas palīdzētu viņiem pārvarēt personīgos apgrūtinājumus un sociālekoloģiskās bažas.

Līdz ar sieviešu lielākām bažām par veselību un sociālo vidi var domāt par nepieciešamību nodrošināt radīt mūsdienīgu un efektīvu atbalstu veselības aprūpē, sociālo atbalstu grūtniecēm un ģimenēm. Vīriešu augstākā pozitīvā motivācija varētu norādīt uz potenciālu vairāk iesaistīt vīriešus diskusijās un aktivitātēs, kas saistītas ar ģimenes veidošanu

un dzimtas turpināšanu. Tā kā psiholoģiskās pamatvajadzību apmierinātības rādītāji abiem dzimumiem ir līdzīgi, nozīmīgi ir uzlabot vispārēju labklājību, kas varētu pozitīvi ietekmēt abus dzimumus. Starp aptaujātajiem pastāv atšķirības vīriešu un sieviešu pieredzē un attieksmē pret bērnu radīšanu, un šīs atšķirības var būt svarīgas, plānojot atbalsta un izglītības pasākumus, lai efektīvāk risinātu katra dzimuma unikālās bažas un motivāciju.

Sociālekoloģisko bažu risināšanai vērts ņemt vērā sieviešu bažas par sociālo un ekoloģisko vidi, veidojot atbalstošu infrastruktūru ģimenēm ar bērniem, piemēram, pieejamus bērnudārzus, elastīgu darba laiku un vidi, kas mazina vides apdraudējumu riskus.

Ņemot vērā, ka esošā bērnu skaita pieaugums ir saistīts ar mazāk izteiktām negatīvajām bažām un motivācijas šķēršļiem turpmāku bērnu radīšanai, kā arī pamatojoties uz teoriju, ka psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība var īslaicīgi samazināties pēc bērna piedzimšanas, bet ilgtermiņā stabilizējas (Nomaguchi & Milkie, 2020), būtu vērts apsvērt atbalsta programmu izveidi vecākiem ģimenes veidošanas sākuma posmā. Šādas programmas būtu īpaši noderīgas periodā, kad ģimenē ienāk pirmie divi bērni, jo tieši tad negatīvās bažas par bērnu radīšanu ir biežāk novērojamas. Psihologi var sniegt informatīvu un emocionālu atbalstu potenciālajiem vecākiem, īpašu uzmanību pievēršot ekoloģiskās trauksmes jautājumiem. Turpmākie pētījumi varētu iekļaut kvalitatīvas intervijas, lai detalizētāk izprastu kā vecāki uztver un risina ar ekoloģiju saistītās bažas savā ikdienā.

SECINĀJUMI

Maģistra darba izvirzītais mērķis – noskaidrot motivāciju laist pasaulē bērnus saistībā ar psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un vecumu – tika sasniegts, un tika atbildēts uz četriem pētījuma jautājumiem. Atbildot uz pētījuma jautājumiem, tika secināts, ka:

- 1) Pastāv statistiski nozīmīgas saistības starp psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību un motivāciju laist pasaulē bērnus un izteikti to var redzēt pozitīvo un negatīvo motivāciju faktoros. Augstāka psiholoģisko pamatvajadzību kompetences un piederības apmierinātība ir saistīta ar augstāku pozitīvās motivācijas personīgā piepildījuma izjūtu, savukārt zemāka psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība kā kompetences un apmierinātības trūkums ir saistīts ar negatīvās motivācijas personīgajiem apgrūtinājumiem, sociālekoloģiskajām un veselības bažām.
- 2) Vecums ir saistīts ar negatīvo motivāciju, pieaugot vecumam, mazinās ar bērnu radīšanu saistītās bažas par personīgiem apgrūtinājumiem un sociālekoloģiskajiem jautājumiem. Savukārt statistiski nozīmīgas saistības starp vecumu un psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību, kā arī pozitīvo motivāciju kļūt par vecākiem netika konstatētas.
- 3) Pastāv atšķirības starp dzimumiem un motivācijā laist pasaulē bērnus: vīrieši vidēji izrāda lielāku pozitīvo sociālās atbildības un dzimtas turpināšanas motivāciju, savukārt sievietēm raksturīgas lielākas sociālekoloģiskās un veselības bažas saistībā ar negatīvo motivāciju. Savukārt psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātībā būtisku dzimumu atšķirību netika novērots.
- 4) Pastāv negatīva saistība starp esošo bērnu skaitu un negatīvo motivāciju laist pasaulē bērnus: jo vairāk bērnu respondentiem jau ir, jo retāk viņi piemin personīgos apgrūtinājumus un sociālekoloģiskās bažas kā šķērslī turpmākai bērnu radīšanai. Rezultāti norāda, ka esošā bērnu skaita pieaugums saistīts ar mazāk izteiktām negatīvajām bažām un motivācijas šķēršļiem turpmākai bērnu laišānai pasaulē. Savukārt būtiskas saistības starp bērnu skaitu un psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātību vai pozitīvo motivāciju netika konstatētas.

Kopumā var secināt, ka motivāciju laist pasaulē bērnus ietekmē psiholoģisko pamatvajadzību apmierinātība pozitīvās un negatīvās motivācijas aspektos, savukārt vecums un esošo bērnu skaits galvenokārt ir saistīts ar negatīvās motivācijas aspektiem. Turklāt dzimumu atšķirības motivācijas un pamatvajadzību apmierinātības kontekstā novēroti daži pozitīvās un negatīvās motivācijas aspekti. Psihologs var izmantot šos rezultātus, lai kompetences un piederības izjūtu, piemēram, pašefektivitātes vingrinājumiem, pāru saliedēšanas aktivitātēm un sociālā atbalsta paplašināšanai.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

- Akbudak, N. (2024). Determining the Relationships Between Job Satisfaction, Motivation, and Demographic Factors: A Research on 5-Star Chain Hotels. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 7(1), 1-17. <https://doi.org/10.58636/jtis.1421545>
- Bartholomew, K. J., Ntoumanis, N., Ryan, R. M., Bosch, J. A., & Thøgersen-Ntoumani, C. (2011). Self-determination theory and diminished functioning: The role of interpersonal control and psychological need thwarting. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(11), 1459–1473. <https://doi.org/10.1177/0146167211413125>
- Becker, R. (2022). Gender and survey participation: An event history analysis of the gender effects of survey participation in a probability-based multi-wave panel study with a sequential mixed-mode design. *Methods, data, analyses: a journal for quantitative methods and survey methodology (mda)*, 16(1), 3-32. [10.12758/mda.2021.08](https://doi.org/10.12758/mda.2021.08)
- Birch Petersen, K., Sylvest, R., Nyboe Andersen, A., Pinborg, A., Westring Hvidman, H., & Schmidt, L. (2016). Attitudes towards family formation in cohabiting and single childless women in their mid-to late thirties. *Human Fertility*, 19(1), 48-55. <https://doi.org/10.1111/birt.12795>
- Bornstein, M. H., Jager, J., & Putnick, D. L. (2013). Sampling in developmental science: Situations, shortcomings, solutions, and standards. *Developmental review*, 33(4), 357-370. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2013.08.003>
- Botev, N. (2015). Could pronatalist policies discourage childbearing?. *Population and Development Review*, 41(2), 301-314. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00048.x>
- Brand, R. J., & Gartland, C. A. (2024). Basic psychological needs: A framework for understanding childbirth satisfaction. *Birth*, 51(2), 395-404. <https://doi.org/10.1111/birt.12795>
- Brenning, K., Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2015). What's your motivation to be pregnant? Relations between motives for parenthood and women's prenatal functioning. *Journal of Family Psychology*, 29(5), 755. <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000110>
- Centrālā statistikas pārvalde. (2023). *Demogrāfija. Informatīvs apskats*. Iegūts 2025. g. 25. maijā no <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/publikacijas-un-infografikas/15178-demografija?themeCode=IM>
- Centrālā statistikas pārvalde. (2024a). *Demogrāfija. Informatīvs apskats*. Iegūts 2025. g. 25. maijā no <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/publikacijas-un-infografikas/21282-demografija>

- Centrālā statistikas pārvalde. (2024b). *Mātes vidējais vecums bērnam piedzimstot*. Iegūts 2025. g. 25. maijā no <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/dzimstiba/241-mates-videjais-vecums-bernam-piedzimstot>
- Centrālā statistikas pārvalde. (2025). *2024. gadā dzimstība turpināja samazināties*. Iegūts 2025. g. 25. maijā no <https://www.csp.gov.lv/lv/jaunums/2024-gada-dzimstiba-turpinaja-samazinaties#:~:text=Dzimstības%20lejupslīde%20turpinās%20-%202024,katrā%20mēnesī%20pēdējos%20simts%20gados>
- Chen, B., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Boone, L., Deci, E. L., Van der Kaap-Deeder, J., ... & Verstuyf, J. (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and emotion*, 39, 216-236.
<https://doi.org/10.1007/s11031-014-9450-1>
- Chevrier, B., & Lannegrand, L. (2021). Basic Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale (BPNSFS): Validation of the French adaptation within freshman year students. *Psychologie Française*, 66(3), 289–301. <https://doi.org/10.1016/j.psfr.2020.09.005>
- Cho, D., & Lee, K. W. (2022). Population aging and fiscal sustainability: Nonlinear evidence from Europe. *Journal of International Money and Finance*, 126, 102665.
<https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102665>
- Chomentauskas, G. & Paulauskaitė, K., (2020). “Relationship between income, happiness, and life satisfaction: Evidence from Lithuania”, *EWOP in Practice* 12(1), 6–24.
<https://doi.org/10.21825/ewopinpractice.87119>
- Ciesielski, P., & Bakiera, L. (2024). Childfreeness in Poland—group description and reasons behind not wanting to have children. *Current Psychology*, 43(39), 30644-30654.
<https://doi.org/10.1007/s12144-024-06461-z>
- Clark, L. A., & Watson, D. (2019). Constructing validity: Basic issues in objective scale development. In *Methodological issues and strategies in clinical research* (pp. 187–203). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14805-012>
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? An examination of theory and applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98–104. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.78.1.98>
- Darling-Fisher, C. & Leidy, N. (2015). The Modified Erikson Psychosocial Stage Inventory.
<https://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/111746>
- DeVellis, R. F. (2016). *Scale development: Theory and applications* (4th ed.). Sage Publications.
- Eurostat. (2024). Demography of Europe – 2024 edition. Iegūts 2025 g. 25. maijā no <https://shorturl.at/1YrYY>

- Eurostat. (2025). Fertility statistics. Retrieved May 25, 2025, from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#:~:text=3,in%20the%20EU%20in%202023
- Field, A. (2017). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (5th ed.). Sage Publications.
- Gauthier, L., Guay, F., Senécal, C., & Pierce, T. (2010). Women's reasons for having or not having children: Exploring the effects of personality traits. *Journal of Personality and Individual Differences, 49*(5), 502–507. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.05.006>
- Gemmill, A., & Hartnett, C. S. (2020). Demographic drivers of the post-recessionary fertility decline and the future of U.S. fertility. *Population and Development Review, 46*(1), 73–100. <https://doi.org/10.1111/padr.12337>
- Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: a guide for non-statisticians. *International journal of endocrinology and metabolism, 10*(2), 486–489. <https://doi.org/10.5812/ijem.3505>
- Guedes, M., Pereira, M., Pires, R., Carvalho, P., & Canavarro, M. C. (2013). Childbearing motivations scale: construction of a new measure and its preliminary psychometric properties. *Journal of Child and Family Studies, 24*, 180-194. [10.1007/s10826-013-9824-0](https://doi.org/10.1007/s10826-013-9824-0)
- Hoffmann, L., & Banse, R. (2021). Psychological aspects of childbirth: Evidence for a birth-related mindset *European Journal of Social Psychology, 51*(1), 124-151. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2719>
- Hoffmann, L., Hilger, N., & Banse, R. (2023). The mindset of birth predicts birth outcomes: Evidence from a prospective longitudinal study. *European Journal of Social Psychology, 53*(5), 857-871. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2940>
- Holzmeister, F., Johannesson, M., Böhm, R., Dreber, A., Huber, J., & Kirchler, M. (2024). Heterogeneity in effect size estimates. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 121*(32), e2403490121. <https://doi.org/10.1073/pnas.2403490121>
- Jarman, R. B. (2024). An Examination of the Parental Role in the Discipleship of Children. *Doctoral Dissertations and Projects. 5377*. <https://digitalcommons.liberty.edu/doctoral/5377>
- Jiang, X., Cui, H., & Shi, T. (2021). Financial Support or Emotional Companion: Childbearing Motivations on Children's Development in China. *Frontiers in Psychology, 12*, 690980. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.690980>

- Karpuzluk, A., & Akalın, A. (2024). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğa sahip annelerin ebeveynlik stresi ve çocuk sahibi olma motivasyonları: Analitik-kesitsel bir çalışma. *Anatolian Journal of Health Research*, 5(2), 140-148.
<https://doi.org/10.61534/anatoljhr.1439898>
- Kley, S., & Huinink, J. (2017). Housing and fertility decisions in Europe: Short- and long-term perspectives. *European Journal of Population*, 33(4), 437–467.
<https://doi.org/10.1007/s10680-017-9426-4>
- Langdrige, D., Sheeran, P., & Connolly, K. (2005). Understanding the reasons for parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 23(2), 121–133.
<https://doi.org/10.1080/02646830500129438>
- Lesthaeghe, R. (2020). The second demographic transition: A conceptual map for the 21st century. *Population and Development Review*, 46(2), 213–257.
<https://doi.org/10.1111/padr.12315>
- Linden, A. H., & Hönekopp, J. (2021). Heterogeneity of Research Results: A New Perspective From Which to Assess and Promote Progress in Psychological Science. *Perspectives on psychological science : a journal of the Association for Psychological Science*, 16(2), 358–376. <https://doi.org/10.1177/1745691620964193>
- Margolis, R., & Myrskylä, M. (2015). Parental wellbeing and the experience of raising multiple children. *Demography*, 58(4), 1215–1240. <https://doi.org/10.1007/s13524-015-0413-2>
- Miller, W. B. (2011). Differences between fertility desires and intentions: Implications for theory, research, and policy. *Vienna Yearbook of Population Research*, 9, 75–98. <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2011s75>
- Murphy, B. A., Watts, A. L., Baker, Z. G., Don, B. P., Jolink, T. A., & Algoe, S. B. (2023). The basic psychological need satisfaction and frustration scales probably do not validly measure need frustration. *Psychological Assessment*, 35(2), 127-139.
doi:<https://doi.org/10.1037/pas0001193>
- Nachoum, R., Moed, A., Madjar, N., & Kanat-Maymon, Y. (2021). Prenatal childbearing motivations, parenting styles, and child adjustment: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 35(6), 715. <https://doi.org/10.1037/fam0000826>
- Nelson, S. K., Kushlev, K., & Lyubomirsky, S. (2014). The pains and pleasures of parenting: When, why, and how is parenthood associated with more or less well-being? *Psychological Bulletin*, 140(3), 846–895. <https://doi.org/10.1037/a0035444>

- Nomaguchi, K., un Milkie, M. A. (2020). *Parenthood and well-being: A decade in review* [Vecāku loma un labklājība: desmitgades pārskats]. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 198–223. <https://doi.org/10.1111/jomf.12646>
- Nulle, A. (2023). Pētījums – Latvijas iedzīvotāji optimālos apstākļos vēlētos divus vai trīs bērnus. LV portāls, 13.01.2023. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/348071-petijums-latvijas-iedzivotaji-optimalos-apstaklos-veletos-divus-vai-tris-bernus-2023>
- Ooi, S.G., & Chu, E.Y. (2020). Capital structure and culture in malaysia: a study from ethnicity and religion perspectives. *International Journal of Industrial Management*.
- Olafsen, A. H., Halvari, H., & Frølund, C. W. (2021). The basic psychological need satisfaction and need frustration at work scale: *A validation study*. *Frontiers in psychology*, 12, 697306.
- Phuoc, C. T. N. (2020). Basic psychological need satisfaction and frustration scale-adolescents (THE BPNSFS-A): *Validity in the vietnamese context*. *Asia-Pacific Social Science Review*, 20(3), 76–88. <https://doi.org/10.59588/2350-8329.1317>
- Pietrek, A., Kangas, M., Kliegl, R., Rapp, M. A., Heinzl, S., van der Kaap-Deeder, J., & Heissel, A. (2022). Basic psychological need satisfaction and frustration in major depressive disorder. *Frontiers in psychiatry*, 13, 962501. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2022.962501>
- Powdthavee, N., Oswald, A. J., & Lockwood, B. (2024). Are environmental concerns deterring people from having children? Longitudinal evidence on births in the UK. *Ecological Economics*, 220, 108184. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108184>
- Ramiro-Cortijo, D., de la Calle, M., Benitez, V., Gila-Diaz, A., Moreno-Jiménez, B., Arribas, S. M., & Garrosa, E. (2021). Maternal Psychological and Biological Factors Associated to Gestational Complications. *Journal of personalized medicine*, 11(3), 183. <https://doi.org/10.3390/jpm11030183>
- Ranjbar, M., Rahimi, M. K., Heidari, E., Bahariniya, S., Alimondegari, M., Lotfi, M. H., & Shafaghat, T. (2024). What factors influence couples' decisions to have children? Evidence from a systematic scoping review. *BMC pregnancy and childbirth*, 24(1), 223. <https://doi.org/10.1186/s12884-024-06385-3>
- Raščevska, M. (2005). Psiholoģisko testu un aptauju konstruēšana un adaptācija. Rīga: RaKa.
- Ross-Plourde, M., & Basque, D. (2019). Motivation to Become a Parent and Parental Satisfaction: The Mediating Effect of Psychological Needs Satisfaction. *Journal of Family Issues*, 40(10), 1255-1269. <https://doi.org/10.1177/0192513X19836458>

- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford publications.
<https://doi.org/10.1521/978.14625/28806>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860.
<https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
- Sakan, D. (2022). Validation of the Basic Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale (BPNSFS) on adolescents in Serbia. *Current Psychology (New Brunswick, N.J.)*, 41(4), 2227–2240. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00742-z>
- Schaie, K. W. (2010). Adult cognitive development from a lifespan developmental perspective. *明星大学心理学年報*, (28), 21-35. <https://sls.psychiatry.uw.edu/wp-content/uploads/2020/03/Adult-Cognitive-dev-from-lifespan.2010.pdf>
- Sebre, S., Lebedeva, L., & Trapenciere, I. (2004). Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte. *Bērnu un 'gimenes lietu sekretariāts, Centrs pret vardarbību "Dardedze"*. Iegūts 2025. g. 25. maijā no https://centrsdardedze.lv/wp-content/uploads/2021/10/1317549389344_Laulibu_dzimstibas_un_pozitivu_bernu_un_vecaku_Sebre_2004-2.pdf
- Self-Determination Theory. (2024). Basic Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale (BPNSFS). Iegūts 2024. g. 7. jūnijā no <https://shorturl.at/pCMkB>
- Sharif Nia, H., Ghaffari, F., Behmanesh, F., & Pourreza, A. (2023). Determining the effective factors on voluntary childlessness and one-child tendency from couples' perspective: Compulsory (Involuntary) childlessness or one-child or child-avoidance (child-free)? *Caspian Journal of Internal Medicine*, 14(4), 656-667. 10.22088/cjim.14.4.656
- Shin, H., & Park, C. (2022). Social support and psychological well-being in younger and older adults: The mediating effects of basic psychological need satisfaction. *Frontiers in psychology*, 13, 1051968. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1051968>
- Skirbekk, V., & Blekesaune, M. (2022). Motivations for parenthood in a changing world. *European Sociological Review*, 38(2), 183–198. <https://doi.org/10.1093/esr/jcab038>
- Smāne, I. (2023). *Intensīva vecāku iesaistīšanās, vecāku kompetences izjūta un psiholoģisko vajadzību apmierinātība mātēm un tēviem*. [Maģistra darbs, Latvijas universitāte].
- Sobotka, T., Zeman, K., & Brzozowska, Z. (2023). Understanding low fertility: Causes and implications. *Demographic Research*, 48(1), 1–34.
<https://doi.org/10.4054/DemRes.2023.48.1>

- Sondora, E. (2021). *Sieviešu bērna radīšanas motīvu saistība ar vardarbības pieredzi un traumas simptomiem*. [Maģistra darbs, Latvijas universitāte].
- Souesme, G., Martinet, G., Akour, D., Giraudeau, C., & Ferrand, C. (2020). Causality Orientations and Supportive/Controlled Environment: Understanding Their Influence on Basic Needs, Motivation for Health and Emotions in French Hospitalized Older Adults. *Frontiers in psychology, 11*, 575489.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). *Using multivariate statistics* (7th ed.). Pearson Education.
- Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International journal of medical education, 2*, 53. 10.5116/ijme.4dfb.8dfd
- Umberson, D., Pudrovska, T., & Reczek, C. (2010). Parenthood, childlessness, and well-being: A life course perspective. *Journal of Marriage and Family, 72*(3), 612–629. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00721.x>
- Vaite, L. (2024). Motivācijas jautājumi supervīzijā pamata psiholoģisko vajadzību teorijas kontekstā. No *Supervīzija veselības aprūpē: Rakstu krājums*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 99–104. lpp. https://doi.org/10.25143/svva_2024_ISBN-9789934618413_099-104
- Vansteenkiste, M., & Ryan, R. M. (2013). On psychological growth and vulnerability: Basic psychological need satisfaction and need frustration as a unifying principle. *Journal of Psychotherapy Integration, 23*(3), 263–280. <https://doi.org/10.1037/a0032359>
- Vauclair, C., Rudnev, M., Hofhuis, J., & Liu, J.H. (2023). Instant messaging and relationship satisfaction across different ages and cultures. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*. <https://doi.org/10.5817/CP2023-3-8>
- Vučenović, D., Petrović, M., & Jelić, K. (2024). Motherhood in the Making: Key Determinants of Parenthood Motivation in Young Adult Women. *Psychology International, 6*(4), 917-936. <https://doi.org/10.3390/psycholint6040059>
- Zayed, K. N., Omara, E. N., al-Rawahi, N. Y., al-Shamli, A. K., al-Atiyah, A. A., al-Haramleh, A. A., ... Hassan, M. A. (2021). Correction to: Psychometric properties of the Arabic version of the Basic Psychological Needs Satisfaction-Frustration Scale (BPNSFS) *BMC Psychology, 9*(1). <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00540-7>
- Yu-Ting, Y., Miao, Y., Yong-Wei, Y., Qiong, Y., & Ting, L. (2022). Relationships between children-related factors, basic psychological need satisfaction, and multiple happiness among urban empty-nesters in China: a structural equation modeling. *BMC geriatrics, 22*(1), 925 <https://doi.org/10.1186/s12877-022-03640-0>